



## PAULA-PROJEKTI 2009 – 2011

**Kokemuksia verkostoitumisesta ja  
Lapset puheeksi –työmenetelmästä  
perustason lapsiperhetyössä**



Omaiset mielenterveystyön  
tukena,  
Uudenmaan yhdistys ry  
31.12.2011

# Sisältö

1 Johdanto .....	3
2 Projektin taustaa ja lähtökohdat .....	4
3 Projektin tarkoitus ja tavoitteet .....	6
4 Kuntayhteistyö ja lapsiperheverkosto .....	7
4.1 Kuntayhteistyön rakentaminen .....	7
4.2 Lapsiperheverkosto Sipoossa, Askolassa ja Nummi-Pusulassa .....	12
5 Lapset puheeksi -menetelmä .....	18
5.1 Koulutukset ja työnohjaukset .....	18
5.1.1 Kokemuksia koulutuksista Sipoossa, Askolassa ja Nummi-Pusulassa .....	19
5.1.2 Kokemuksia työnohjauksista Sipoossa, Askolassa ja Nummi-Pusulassa .....	22
6 Sipoon teatterikokeilu, lasta suojaava tekijä .....	24
7 PikkuLapsiVertti .....	26
8 Arviointimenetelmät .....	27
9 Projektin tulokset .....	29
9.1 Moniammatillinen yhteistyö .....	30
9.2 Menetelmän käyttöönotto .....	33
10 Pohdintaa .....	38
11 Kehittämisehdotukset .....	40
Lähteet .....	43
Liitteet .....	43

# 1 Johdanto

Kunnan on järjestettävä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ehkäisevää lastensuojelua. Ehkäisevän lastensuojelun tavoitteena on edistää ja turvata lasten ja nuorten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tukea vanhemmuutta. Kunnan palveluissa kuten äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa terveydenhuollossa, päivähoidossa, koulussa ja nuorisotyössä toteutetaan ehkäisevää lastensuojelua. Ehkäisevästä lastensuojelusta puhutaan, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana. (Lastensuojelun käsikirja 2007.)

Uudessa lastensuojelulaissa ehkäisevä lastensuojelu tarkoittaa suunnitelmallista ja tavoitteellista lastensuojelun toimintamuotoa. Sen tavoitteena on ohjeistaa kaikki yhteiskuntatoimijat kansalaisista ylimpiin hallintoelimiin kiinnittämään huomiota ja panostamaan ennaltaehkäisyyn lasten hyvinvoinnin edistämiseksi. Jos lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarvetta halutaan vähentää, on olennaista tarjota perheille tukea varhain jo peruspalveluissa. (Lastensuojelun Käsikirja 2007.)

Lastensuojelulain mukaan lapsi tarvitsee turvallisen ja virikkeellisen kasvuympäristön tasapainoisen ja terveen kasvunsa ja kehityksensä tueksi. Hän tarvitsee hoivaa ja huolenpitoa sekä läsnäoloa ensisijaisesti vanhemmiltaan. Kun vanhemmuutta varjostavat mielenterveyden tai muut pulmat, heijastuvat vanhemman vaikeudet perheen arkeen ja sitä kautta usein lapsen hyvinvointiin. Selviytyäkseen perhe tarvitsee niin oman verkostonsa kuin ammattilaisten tukea.

Lasten hyvää kasvua ja kehitystä voidaan edistää tarjoamalla tukea perheelle, ennen kuin lapsi oirehtii tai sairastuu. Tässä ovat avainasemassa lapsiperheitä kohtaavat perustason työntekijät, jotka toteuttavat ehkäisevää lastensuojelua. Kuntien peruspalveluissa kuten perusterveydenhuollossa, neuvolapalveluissa, päivähoidossa ja kouluissa toimii joukko ammattilaisia, jotka kohtaavat perheitä lapsen kasvu- ja kehitysprosessin ja perheiden elämänkaaren aikana. Näillä avaintahoilla on merkityksellinen rooli perheen hyvinvoinnin ylläpitämisessä. Yhteinen toimintamalli ja yhteiset pelisäännöt siitä, miten ennaltaehkäisevää, lapsilähtöistä mielenterveystyötä kunnassa tehdään, on tarpeen.

Kunnan poikkihallinnollisen yhteistyön ja ehkäisevän työn tarkoituksena on havaita lasten, nuorten ja perheiden pulmat nykyistä varhaisemmin ja siten ehkäistä yksilökohtaisen lastensuojelun tarvetta. Projektin ensimmäisenä tavoitteena olikin koota yhteen eri toimialoja edustava moniammatillinen, lapsiperhetoimijoiden verkosto, jonka tehtävänä oli kehittää yhteistä toimintamallia kunnan lapsilähtöisen, mielenterveystyön tueksi nimenomaan perustason palveluissa.

## 2 Projektin taustaa ja lähtökohdat

Omaiset mielenterveystyön tukena, Uudenmaan yhdistys ry on saanut tukea RAY:ltä jo vuodesta 1998 erilaisiin lapsiperheprojekteihin. Ensin rahoitusta myönnettiin Lapsi omaisena –projektille (1998 – 2001), jossa kartoitettiin lapsiperheille suunnattujen tukimuotojen tarjontaa tilanteessa, kun vanhemmalla on psyykkisiä pulmia. Projektissa selvitettiin myös, miten lapsiomaisia ja perheitä huomioitiin eri aikuispalveluissa. Tämän projektin aikana ryhdyttiin ideoimaan lasten vertaisryhmätoimintaa ja tutustuttiin muun muassa Beardsleen perheinterventioon. Tässä mallissa lapsi ja psyykkisesti sairastunut vanhempi ovat yhdessä ja erikseen mukana työskentelyssä. Beardsleen perheinterventiossa tavoitteena on auttaa vanhempaa auttamaan lastaan. Menetelmän avulla avataan keskustelua vanhemman sairaudesta tai muista pulmista ja näin tuetaan perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta ja ongelmanratkaisutaitoja sekä vahvistetaan lasta suojaavia tekijöitä. (Solantaus 1996).

THL:n lastenpsykiatri Tytti Solantaus tutustui aikoinaan tähän Beardsleen malliin ja totesi, että tämänkaltaista mallia tarvittaisiin Suomessakin. Hän kohtasi työssään lapsipotilaita, joiden vanhemmilla oli mielenterveyden pulmia. Tutkimusten mukaan vanhemman mielenterveyden häiriöt ja niistä aiheutuvat elämänvaikeudet heijastuvat vääjäämättä perheen muihin jäseniin. Häiriöiden vaikutus saattaa jatkua sukupolvien ketjussa, elleivät perhe ja perheen lapset saa tukea riittävän ajoissa. Tutkimukset osoittavat, että noin yhdellä kolmesta tai neljästä mielenterveyspotilaasta on alaikäisiä lapsia ja suurin osa näistä lapsista on vanhempiensa hoidon kautta terveydenhuollon tavoitettavissa. (Solantaus 2005). Lapset ovat itse myös kunnan perustason palveluiden käyttäjiä mm. neuvoloissa, päivähoitossa ja koulussa.

Masennuksesta on eniten viimeaikaista perhetutkimusta ja Beardsleen tutkimusten mukaan noin 40% vakavaa masennusta sairastavien vanhempien lapsista sairastuu ennen 20:tä ja n. 60 % ennen 25:tä ikävuottaan. Myös muissa mielenterveyden sairauksissa lasten riski sairastua on suuri. Vanhemman vaikeudet heijastuvat vahvasti perheen elämään. Perheissä on usein ihmissuhde- ja sosioekonomisia ongelmia, jotka vaikeuttavat lasten tunne-elämän, sosiaalisten ja kognitiivisten taitojen kehittymistä ja saattavat johtaa ongelmiin lapsen monilla kehityksen osaluilla. (Solantaus 2005).

Mielenterveyden pulmat on hyvä mieltää sairauksina, jotka vaikuttavat vuorovaikutustaitoihin ja vanhemmuudessa, jos jossain, vaaditaan näitä taitoja - herkkyyttä iloon ja suruun, kärsivällisyyttä ja nopeaa toimintaa, neuvottelutaitoja ja jämäkkyyttä, luovuutta ja halua hassutella. Nämä kaikki ovat ominaisuuksia, joita mielenterveyden pulmat verottavat. Sairaus heikentää kykyä olla vanhempi, mutta ei tee vanhemmasta huonoa. Kun vanhempi saa riittävästi eväitä huomioida lastaan vaikeassa elämäntilanteessa, vahvistetaan sekä perheen että lapsen pärjäävyyttä. Huomioitavaa on, että myös niissä perheissä, joissa mielenterveyden pulmia esiintyy, pärjätään. (Solantaus 2005).

Beardsleen työn periaatteita ovat vanhemmuuden kunnioittaminen ja perheen ja lasten kehityksen tukeminen. Työmalli ei perustu mihinkään tiettyyn terapia- tai teoriasuuntaukseen ja on kehitetty toteutettavaksi kaikilla eri terveydenhuollon tasoilla. Malli on ainoa mielenterveyspulumista kärsiviin perheisiin suunnattu malli, jonka vaikuttavuudesta on tieteellistä näyttöä. Koska Beardsleen

perheinterventio vaatii suhteellisen paljon resursseja, ei ollut aikanaan realistista ajatella, että sitä olisi ollut mahdollista toteuttaa jokaisen mielenterveyspotilaan kohdalla. Siitä johtuen T. Solantaus työryhmineen kehitti lyhyemmän version Beardsleen mallista nimeltään *Lapset puheeksi*. Molemmat interventiot pyrkivät vanhemmuuden tukemiseen ja lasten häiriöiden ehkäisyyn. Ideana on, että vanhempia autetaan tukemaan lapsiaan.

Yhdistyksen pitkäjänteinen työ kehittää lapsiomaistyötä jatkui Paula-projektissa. Se käynnistyi vuonna 2009 jatkamaan mm. Vertti1-projektissa hyväksi todettua lapsiomaistyötä. Paulassa tavoitteena oli tavoittaa ja saada yhteen kuntien perustason toimijoita, jotka työssään kohtaavat vanhempia ja lapsia. Miten jo peruspalveluissa voidaan huomioida ja valmentaa vanhempia auttamaan lastaan, kun vanhemman vaikeudet kuormittavat perheen arkea? Oli tärkeää hyödyntää edellisistä projekteista saatua kokemusta ja pohtia tarkkaan sitä, millaista osaamista projektissa tarvittaisiin.

Paulan projektivastaava oli työskennellyt omaisyhdistyksen palveluksessa erilaisissa lapsiomaiprojekteissa. Yhdistyksen Edvertti-perhetukikeskushankkeessa kehitettiin Vertti-vertaisryhmätoimintamalli, joka perustuu *Lapset puheeksi* -ideologialle ja on osa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen T&I-pyönteiden menetelmäperhettä. Siinä sairastunut vanhempi ja lapsi kohtaavat toisensa vertaisryhmässä sekä yhdessä että erikseen. Vertti-malli on tarkoitettu masennusta tai kaksisuuntaista mielialahäiriötä sairastavalle vanhemmalle ja hänen alakouluikäisille lapsilleen. Paula-projektin aikana kehitettiin leikkikouluikäisten (2-6v) Vertti, PikkuLapsiVertti, jota pilotoitiin eräässä pääkaupunkiseudun perheneuvolassa. PikkuLapsiVertistä voi lukea lisää myöhemmin tässä raportissa (kappale 7).

Projektivastaavalla oli *Lapset puheeksi* –kouluttajakoulutus ja valmiudet työnohjata koulutuksen käyneitä työntekijöitä. Hänellä oli näkemystä siitä, miten *Lapset puheeksi* –työmenetelmän avulla voitaisiin jo perustasolla auttaa perheitä selviytymään haastavassa elämäntilanteessa. Vastaavasti kokoamalla eri sektoreiden toimijoita yhteisen tavoitteen, perheiden hyvinvoinnin, ääreen, lisätään kunnan moniammatillista kohtaamista, jaetaan asiantuntijuutta perheiden hyväksi ja vahvistetaan yhteistä, perheitä kunnioittavaa ja entistä enemmän lapsia huomioivaa, työtettä.

Projektiin palkattiin toiseksi työntekijäksi projektityöntekijä, joka vastasi osaltaan kuntien lapsiperhetoimijoiden verkostoitumisesta. *Lapset puheeksi* –koulutus ja työnohjaus ja lapsiperheverkoston perustaminen kuntaan tarjosivat kunnalle mahdollisuuden kehittää perustason työntekijöiden mielenterveystyön osaamista nimenomaan lapsilähtöisesti: Miten tukea vanhempaa auttamaan lastaan, kun vanhemmalla on vaikeaa? Koska projektityöntekijällä ei ollut aiempaa kokemusta *Lapset puheeksi* –menetelmästä, oli olennaista, että hän koulutautuu Vertti-ohjaajaksi ja osallistuu ohjaajana Vertti-työskentelyyn. Siten *Lapset puheeksi* -ideologia ja lapsen kokemusmaailman ymmärtäminen tulivat tutuiksi myös toiselle työntekijälle. Vertti-ryhmien ohjaaminen on kuulunut koko Paula-projektin ajan kummankin projektityöntekijän työnkuvaan.

Projektille oli nimetty asiantuntijoista koostuva ohjausryhmä. Myöhemmin todettiin, että ohjausryhmä on nimenomaan asiantuntijaryhmä, joka tukee projektin etenemistä ja tarvittaessa ohjaa toiseen suuntaan. Ryhmä kokoontui muutaman kerran projektin aikana ja keskusteli tiiviisti projektin haasteista.

### 3 Projektin tarkoitus ja tavoitteet

Paula-projektissa haluttiin yhteistyössä kunnan lapsiperhetoimijoiden kanssa kokeilla uudenlaista työskentelytapaa perheiden kanssa tehtävässä työssä. Toimintamallia oli tarkoitus juurruttaa työyhteisöihin "muutostyöryhmän" avulla. Muutostyöryhmä koostui alueen esimiestahoista ja sen tehtävänä oli johtaa muutostyöskentelyä. Tämä työryhmä nimesi avainhenkilöt myös lapsiperheverkostoon.

Työskentelyn tavoitteena oli tukea lapsiperheitä jo varhain, kun vanhempi voi huonosti. Tarkoitus oli verkostoitua ja luoda yhteistyökäytäntöjä lapsiperhetoimijoiden kanssa ja siten vahvistaa ennaltaehkäisevää mielenterveystyön osaamista perustason palveluissa. Projektin painopiste oli saattaa eri sektoreiden toimijoita yhteen ja perustaa kuntaan säännöllisesti toisiaan kohtaava lapsiperheverkosto. Lisäksi tavoitteena oli tarjota *Lapset puheeksi* –menetelmäkoulutusta ja -työnohjausta ja sitä kautta vahvistaa ammattilaisten lapsikeskeistä ajattelua tilanteessa, kun vanhemmalla on vaikeaa. Pitkällä tähtäimellä hyöty kohdentuu asiakasperheille.

Päämääränä oli siirtää ennaltaehkäisevää työtettä kunnioittava lähestymistapa (preventio) kunnan perustason, lapsiperheitä kohtaaville työntekijöille. Työntekijät saivat lisäeväitä auttaa vanhempia tukemaan lastensa pärjäävyyttä ennen kuin ongelmia on syntynyt (promotio). Tavoitteena oli ennaltaehkäistä lasten pahoinvointia ja perheiden syrjäytymistä ja edistää psyykkisesti oireilevan tai sairastavan vanhemman lapsen asemaa perheessä ja yhteiskunnassa sekä vahvistaa vanhemmuuden identiteettiä tarjoamalla vanhemmalle työkaluja auttaa lasta selviytymään haastavassa tilanteessa. Painopiste oli lapsen kehitystä suojaavien tekijöiden ja edistävien prosessien vahvistamisessa sekä lisäämisessä.

Alun perin oli tarkoitus, että projekti tarjoaa lisävälineitä perustason työntekijöille kohdata perheitä, joissa vanhempi oireilee tai sairastaa psyykkisesti. Projektin alussa tuli kuitenkin ilmi, että perheissä voi olla muitakin haastavia tilanteita, jotka heijastuvat lapsen elämään. Avioero, työttömyys ja toimeentuloon liittyvät kysymykset, päihdeongelmat, vanhempien yleinen väsymys ja työelämän kiireet ja yksinhuoltajuus kuormittavat perheiden arkea. Kriteerinä ei tarvitse olla vanhemman psyykkinen sairaus, vaan arjen vaikeudet, jotka heijastuvat perheen lapsiin. Kun perustasolla jo varhaisessa vaiheessa osataan tukea vanhemmuutta, ennaltaehkäistään perheen lasten oireilua ja pahoinvointia.

Yhteistyössä eri peruspalveluiden ammattilaisten kanssa oli tavoitteena luoda paikkakuntakohtainen "pelisääntöopas". Miten toimia tilanteessa, kun kohtaa vanhemman, jolla on mielenterveyden tai muita pulmia? Miten nostaa vanhemman kanssa "rakentavaan tarkasteluun" perheen ja lapsen arjen kuulumiset, kun vanhemmuutta varjostaa aikuisen murheet ja ongelmat?

## 4 Kuntayhteistyö ja lapsiperheverkosto

### 4.1 Kuntayhteistyön rakentaminen

Ensimmäisen vuoden painopiste oli kartoittaa potentiaaliset yhteistyökunnat Uudenmaan alueella ja käynnistää yhteistyö ensimmäisten kuntien kanssa. Tavoitteena oli tehdä yhteistyötä neljän kunnan kanssa. Olennaista oli luoda moniammatillisia sektori- ja organisaatorajojen ylittäviä verkostoja ja kehittää yhteistyökäytäntöjä lapsiperheiden hyvinvoinnin edistämiseksi. Yhteistyön avulla oli pyrkimys juurruttaa verkostojen käyttöön Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (ent. Stakes) Toimiva lapsi & perhe -työmenetelmiä (Bearsdleen perheinterventio, *Lapset puheeksi*, Lapsiperheneuvonpito, Vertti-malli). Rajallisen projektiajan vuoksi oli keskityttävä kuitenkin vain yhteen menetelmään, *Lapset puheeksi*, ja luotava sen pohjalta kattava koulutuspaketti. Muista TI&p-menetelmistä kerrottiin koulutuksissa.

Projektin tärkeimmät kohderyhmät olivat neuvolan ja päivähoidon, koulun ja perusterveydenhuollon (depressiohoitajat, lääkärit) työntekijät, sillä he saavat perheisiin jo varhain kosketuksen. Yhdistyksen aiemmassa lapsiomaishankkeessa (Vertti 1) saatu kokemus osoittaa, että neuvola ja päivähoito ovat ensisijaisia yhteistyökumppaneita, kun kyseessä on lapsiperheiden kohtaaminen. Näiden ammattilaisten merkitys on keskeinen vanhemman pulmien tunnistamisessa. Paula-projektissa mukaan työskentelyyn haluttiin myös koulu olennaisena tahona. Koulut tekevät usein työtä erillisenä yhteisönään irrallaan muusta lapsiperhetyöstä. Kouluissa on oma moniammatillinen tiiminsä, oppilashuoltotyöryhmä, joka tukee lapsia ja perheitä, kun oppilaalla on pulmia.

Projektin alkuvaiheessa oli oleellista rakentaa selkeä toimintatapa ja luoda puitteet käytännön työlle. Kuntien vaikean taloudellisen tilanteen myötä oli tärkeää pohtia, millä keinoilla kunnan eri perustoimijatatahot saadaan sitoutumaan projektin tavoitteisiin. Projektin ennaltaehkäisevä, lapsilähtöinen työote tuo parhaimmillaan säästöjä pitkällä tähtäimellä kuntatalouteen. Kun varhaisessa vaiheessa vanhempaa kannustetaan puhumaan pulmista ja ymmärtämään pulmien vaikutukset lapseen, vahvistetaan koko perheen pärjävyyttä haastavassa elämäntilanteessa ja ennaltaehkäistään lasten oireilua. Vaikeuksia on aina ollut ja niistä selviäminen on mahdollista, kun oppii pyytämään apua riittävän varhain ja ymmärtää, että oma elämä on riittävän hyvää juuri sellaisenaan.

Perustason työntekijät kohtaavat työssään paljon perheitä, joissa on mielenterveyden tai muita pulmia. Siksi on tärkeää, että perustason työntekijät ymmärtävät, että heillä on suuri mahdollisuus ennaltaehkäisevän työn toteuttajina. Projekti oli lapsilähtöinen, mielenterveyteen painottuva hanke ja sen yhtenä tärkeänä tavoitteena oli vahvistaa alueen perustason toimijoiden mielenterveysosaamista ja lapsilähtöistä ajattelua.

#### Yhteistyökuntien valinta

Vuoden 2009 aikana päätettiin lähestyä neljää erityyppistä kuntaa. Kriteerit olivat kuntien koko ja palvelurakenne. Lisäksi kunnat, joissa ei ollut tai oli vain vähän yhdistyksen toimintaa, kiinnostivat. Yhteistyökuntia kartoitettaessa olennaista oli myös kuntien lapsiperheiden määrä. Mukaan

valikoitui neljä yhteistyökuntaa. Kolmeen kuntaan perustettiin lapsiperheverkosto ja henkilökuntaa koulutettiin ottamaan käyttöön *Lapset puheeksi* –työmenetelmä. Neljäs yhteistyömuoto oli erilainen kuin kolmessa muussa: pääkaupunkiseudun eräässä perheneuvolassa kokeiltiin projektin aikana kehitettyä PikkuLapsiVertti-mallia. Jatkossa puhutaan kolmesta yhteistyökunnasta ja PikkuLapsiVertti-mallin prosessi on esitelty raportissa omassa kappaleessaan (luku 7).

Kolmen kunnan kanssa edettiin samalla tavalla. Ensin oltiin yhteydessä esimiestahoon ja heistä muodostui kunnan muutostyöryhmä, jonka tehtävänä oli johtaa ja juurruttaa uudenlainen toimintatapa lapsiperhepalvelurakenteisiin. Heidän avullaan koottiin myös perustason avainhenkilöistä koostuva lapsiperheverkosto. Tämän jälkeen kutsuttiin verkosto koolle ja sovittiin käytännön asioista ja kerrottiin projektin tavoitteista. Jo alkuvaiheessa projektia todettiin, että erillinen esimiesten työryhmä ei sellaisenaan tue uuden toimintatavan juurtumista, vaan esimiesten on hyvä tehdä yhteistyötä arjen toimijoiden kanssa. Vuoropuhelu työntekijöiden ja esimiesten välillä on olennaista, jotta viesti arjen haasteista ja perheiden tarpeista siirtyy päättävälle taholle.

Ensisijaisesti kartoitettiin Uudenmaan kuntia, joissa lapsiperheiden osuus on merkittävä ja joissa yhdistyksellä ei ole aktiivista omaistoimintaa. Kaikissa kolmessa kunnassa alle 18-vuotiaiden lapsiperheiden määrä on 40 - 50% perheiden määrästä. Yhtenä vaihtoehtona pohdittiin Järvenpäästä. Koska vuonna 2009 Järvenpäässä oli meneillään suuria organisaatiomuutoksia ja alueella toimi jo kattava lapsiperheiden hyvinvointiin painottuva Arvo (Lapsuuden arvokas arki) –hanke, päätettiin lähestyä muita kuntia. Projektityöntekijällä oli aiempi kontakti Siposeen ja siksi, päätettiin ottaa yhteyttä kyseisen kunnan esimiehiin. Sipoo on kaksikielinen, kasvava kunta Helsingin Itä-Uudellamaalla. Asukkaita on noin 18 000. Melkein puolet perheistä on lapsiperheitä. Sipoo edustaa peruskuntaa. Vuoden 2010 alussa Sipoon palvelurakenteissa tapahtui muutos. Kunnan sosiaali- ja terveystoimi siirtyi toteuttamaan palveluissaan elämänkaarimallia. Tämä tarkoittaa sitä, että kuntaan perustettiin lasten- ja nuorten palvelut, työikäisten ja senioreiden palvelulinjat. Sivistystoimi pysyi entisellään. Sipoo 2025 kasvustrategiassa on otettu huomioon tulevaisuuden ikärakenteen ja palvelutarpeiden muutos ja elämänkaariajattelu koettiin tarpeelliseksi muutokseksi kunnan sosiaali- ja terveystoimen organisaatiossa.

Toinen potentiaalinen yhteistyöalue valittiin loppuvuodesta 2009 ja se edustaa toisentyypistä kuntarakennetta, perusturvakuntayhtymä Karviaista. Tämä tarkoittaa sitä, että kolme eri kuntaa Länsi-Uudellamaalla (Vihti, Nummi-Pusula ja Karkkila) muodostavat yhteisen sosiaali- ja perusterveydenhuollon kuntayhtymän. Karviaisen alueella on noin 43 000 asukasta (Vihdissä n. 27 800 asukasta, Nummi-Pusulassa n. 6100 asukasta ja Karkkilassa n. 9000 asukasta) ja lapsiperheiden osuus perheistä on yli 40%. Kuntayhtymän sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut järjestäytyvät elämänkaarimallin mukaisesti ja toiminta on jaettu palvelukokonaisuuksiin ikäryhmittäin. Karviaisissa lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelut kattavat lapsuus-, nuoruus- ja vanhemmuusvaiheen. Palvelujen piiriin kuuluvat perheet, joissa on alle 18-vuotiaita lapsia. Kyseessä on toiminnallinen kokonaisuus, jossa lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä edistävät, tukevat ja korjaavat palvelut toimivat tiiviisti yhteen. Varhaiskasvatuspalvelut ja koulutoimi ovat kunkin kunnan omaa toimintaa, mutta yhteistyötä tehdään säännöllisesti perusturvakuntayhtymän kanssa. Nummi-Pusulan kunta elää jatkuvaa muutosaikaa. Kunta liittyi vuoden 2009 alusta Karviaisen perusturvakuntayhtymään ja nyt uusia kuntaliitosneuvotteluita käydään Lohjan kanssa.

Kartoitettaessa yhteistyöalueita, projektia esiteltiin eri kohderyhmille Itä-Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskuksessa, Versossa, ja sitä kautta tuli yhteydenotto Askolan kunnasta. Kolmas



yhteistyökumppani, Askolan kunta, sijaitsee Etelä-Suomen läänissä Itä-Uudellamaalla. Kunnassa on asukkaita noin 5000 ja lapsiperheiden osuus perheistä on 45%.

Yhteistyökuntien valintatilanteessa korostui työelämän hektisyys. Haasteena on työn vaativuus ja kiire. Esimiehet ja työntekijät ovat monessa mukana ja asioita on priorisoitava. Moniammatillinen kohtaaminen ja kokemusten jakaminen on tärkeää arjen toimijoille ja on helpottavaa kuulla muiden tarinoita työstä ja työn haasteista. Yhteinen tavoite, perheiden hyvinvoinnin edistäminen, yhdistää lapsiperhetyöntekijöitä. Esimiehet kohtaavat muiden sektoreiden esimiehiä säännöllisesti saman pöydän ääressä, arjen toimijat eivät. Vaikuttaa siltä, että perustasolla moniammatillista työtä tehdään vasta kun, kun perhe tarvitsee muita tukimuotoja.

Jotta saatiin käsitys kunnan lapsiperhetyöntekijöiden työn haasteista ja huolista, teetettiin työntekijöille kysely. Verkoston jäsenten tehtävänä oli lähettää kysely mahdollisimman monelle kollegalleen. On vaikea sanoa, kuinka monelle työntekijälle kysely meni? Kyselyn avulla saatiin tietoa työn käytännön huolista ja haasteista sekä siitä, miten työntekijät haastavissa tilanteissa toimivat. Lisäksi työntekijät saivat esittää toiveitaan ja odotuksiaan projektiin liittyen. Kyselyn tuloksista voi lukea seuraavassa kappaleessa.

### **Projektin alkukartoituskysely**

Kuntien lapsiperhetoimijoille lähetettiin yhteistyön aluksi sähköinen alkukartoituskysely, jossa selvitettiin toimijoiden käytännön työn huolia ja haasteita. Kyselyn avulla haluttiin myös kartoittaa, miten toimijat haastavissa tilanteissa toimivat. Lopuksi sai kertoa, miten projekti voisi vastata työntekijöiden odotuksiin parhaalla mahdollisella tavalla?

Sipoossa kyselyn palautti 20 työntekijää, Askolassa 18 ja Nummi-Pusulassa 23. Sipoossa vastaajat edustivat päivähoitoa, esikoulua, koulua, sosiaalityötä ja perhetyötä. Askolassa kyselyyn vastasi enimmäkseen päivähoiton työntekijät, mutta niitä palautui myös sosiaalitoimen, koulun, kotihoidon, neuvolan, psykologipalveluiden työntekijöiltä. Nummi-Pusulassa kyselyyn vastanneet edustivat päivähoitoa, ehkäisevää perhetyötä, neuvolaa, seurakuntaa, perhepäivähoitoa, vanhempainyhdistystä, lastensuojelua ja kouluterveydenhuoltoa.

### **Alkukartoituksen tulokset**

#### Asiakasperheisiin liittyvät haasteet ja huolet

Pääsääntöisesti työntekijöiden olivat tehneet havaintoja samankaltaisista asioista ja tilanteista. He olivat kiinnittäneet huomioita lapsen olemuksen ja käyttäytymisen muutoksiin. Lasten hygieniasta ei oltu huolehdittu ja he olivat likaisia ja jopa nälkäisiä. Olemukseen liittyviä havaintoja kuvailtiin adjektiiveilla surumielinen, itkuinen, ilmeeton, apaattinen ja iloton. Kyselyn mukaan lapsilla oli havaittavissa käytös- ja tunnepulmia. Jotkut lapset olivat ylivilkkaita, aggressiivisia, ärsyyntyneitä, levottomia ja ahdistuneita. Moni teki havaintoja väsyneistä lapsista. Toisissa muutos näkyi huonona itsetuntona ja jopa itsetuhoisuutena. Osa työntekijöistä oli havainnut lapsissa eristäytymistä, joka näkyi sulkeutuneisuutena ja puhekontaktin heikkenemisenä. Toiset lapset saattoivat kertoa tarinoita perheen arjesta ja riidoista, mikä huolestutti työntekijää. Koulussa huolta herättivät tekemättömät läksyt ja poissaolot. Työntekijät olivat huolissaan myös lapsen

kohdistuvista pahoinpitelyn merkeistä. Kyselyiden perusteella voitiin todeta, että yleistä pahaa oloa lasten keskuudessa on selvästi havaittavissa.

Vanhempia kuvailtiin sanoilla väsynyt, kireä, uupunut ja masentunut. Myös vanhemman olemuksen ja käyttäytymisen muutoksiin oli kiinnitetty huomiota. Vanhemmilla oli mielialamuutoksia ja kiukkuisuutta. Esiin tuotiin huoli vanhemman ”ihan sama” –asenteesta. Osa vanhemmista oli niin huonossa kunnossa, ettei hänellä ollut voimavaroja huolehtia lapsesta ja arkiset asia tuottivat suuria vaikeuksia. Työntekijät ilmaisivat huolensa siitä, että vanhemmat eivät jaksakaan olla aidosti läsnä lapsensa päivittäisessä elämässä ja iloita vanhemmuudesta. Välinpitämättömyys suhteessa vanhemmuuteen oli lisääntynyt. Yksi kyselyyn vastanneista mainitsi, että lapsen ja vanhemman tarinat arjesta poikkesivat toisistaan ja se aiheutti työntekijässä huolta.

Osa työntekijöistä koki, että työntekijän ja perheen välinen vuorovaikutus ei aina toiminut ja vanhemmat välttelivät työntekijöitä. Viestit eivät tavoittaneet vanhempia ja sovituista asioista ei pidetty kiinni. Vanhemmat saattoivat vältellä työntekijöitä tai he vetäytyivät yhteistyöstä kokonaan. Esille nousivat myös vanhemman ja työntekijän näkemyserot. Vanhemmat saattoivat myös kieltää tai vähätellä työntekijän esille nostamaa huolta. Vanhempi saattoi syyttää myös lasta tai työntekijää valehtelusta.

Osa kyselyyn vastanneista kertoi, että perheen sisäiset roolit olivat ristiriitaisia ja vanhemmilla oli vaikeuksia hallita arjen sujuvuutta. Vanhemmilla oli selkeitä mielenterveyden pulmia. Vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus oli selvästi häiriintynyttä ja se herätti huolta toimijoissa.

Eräs vastaajista pohti kunnan tukimahdollisuuksia. Haasteena oli joskus kunnan tukitoimien löytäminen ja mahdollistaminen ja siten avun tarjoaminen perheille.

### Toimintatapa, kun huoli herää

Haluttiin myös selvittää, miten työntekijä toimii, kun huoli perheen tilanteesta herää. Osa vastanneista kertoi keskustelewansa ensin vanhempien ja lasten kanssa. Osa kertoi seuraavansa tilannetta jonkin aikaa ja kirjaavansa ylös havaintojaan, jonka jälkeen ottavansa puheeksi asian vanhempien kanssa ja auttavansa löytämään oikeanlaista tukea perheelle. Osa vastaavasti halusi ensin keskustella esimiehen tai kollegan kanssa ja vasta sitten vanhempien. Jotkut työntekijöistä kutsuivat koolle vanhemmat ja perheen kannalta olennaiset ammattilaiset. Joillekin oli tärkeää, että sai jakaa ensin huolensa toisen työntekijän kanssa. Oli tärkeää kuulla, oliko toisella työntekijällä samankaltaisia havaintoja huoleen liittyen. Koulussa huoli vietiin oppilashuoltoryhmään. Joissain tapauksissa huoli oli niin suuri, että tehtiin lastensuojeluilmoitus.

Askolassa toimii alle kouluikäisten lasten perheiden asioita pohtiva työryhmä, Varpu. Askolan vastauksissa nousikin esille Varpu-ryhmä, jota voisi kutsua päivähoidon ”oppilashuoltoryhmäksi”. Vastaajat kertoivat, että huoltilanteessa otettiin tarvittaessa yhteyttä Varpu-ryhmään ja päivähoidon johtajaan. Sipoossa on päivähoidon puolella oma perhetyöntekijä, jota voitiin huoltilanteessa tarvittaessa konsultoida.

Jotkut työntekijöistä kertoivat juttelewansa sen henkilön kanssa ensin, joka oli huolensa ilmaissut. Riippuen huolesta ja tilanteesta, työntekijä konsultoi eri lapsiperhetoimijoita (mm. perhetyöntekijää, lastenneuvolaa, kouluterveydenhoitajaa, sosiaalityöntekijää tai lääkäriä). Joskus kutsuttiin

yhteiseen keskusteluun perhe, perhetyöntekijät ja päivähoito. Jos omat resurssit auttamiseen eivät riittäneet, haettiin moniammatillista apua.

Työntekijät saivat alkukartoituskyselyssä myös pohtia, mikä oli haastavaa huolutilanteessa. Huoleen saattoi liittyä perhesalaisuus, joka voi olla niin ”tabu”, ettei siitä välttämättä puhuta. Kyselystä ei käynyt ilmi, oliko kyse siitä, että työntekijä tai perhe ei halunnut tai uskaltanut ottaa ”tabua” puheeksi. Joillekin ylipäättään vanhempien kohtaaminen oli haastavaa. Miten lähestyä vanhempia ja kertoa huolesta? Miten kohdata vanhempia kunnioittavasti, aidosti niin, ettei tuomitse? Oikeanlaisten kysymysten esittäminen, joiden avulla vanhempi uskaltaisi avoimesti kertoa perheen mahdollisista haasteista, tuntui vaikealta, kuten myös oikea lähestymistapa ottaa huolen aihe esille. Tulosten mukaan haastavaa oli myös vanhemman käytös puheeksiottotilanteissa. Osa vastanneista kuvaili vanhempien käytöstä aggressiivisena ja uhkaavana.

Kyselyistä tuli esille myös eri ammattikuntien erilainen näkemystä huolesta. Haastavaa tilanteessa oli, että toinen työntekijöistä näki perheen tilanteen huolestuttavana ja toinen ei. Joku koki jäävänsä yksin huolutilanteessa.

Myös kunnan pieni koko koettiin sekä hyvänä että huonona asiana. Jonkun mielestä asiakasperheen tunteminen auttoi keskustelun käynnistämisessä. Jotkut kokivat haasteeksi juuri paikkakunnan pienuuden. Kun kaikki tuntevat kaikki, oli vaikea puuttua perheen asioihin. Joku arvioi, että puuttumisesta seuraa ongelmia itselle.

Haastavana koettiin myös ongelmien laajuus: ”Niin suuri ongelma, että siihen tarvitaan todella paljon satsausta joka taholta”. Yksi kyselyyn vastanneista pohti sitä, missä menee raja, jolloin perheen asioihin voi ja on syytä puuttua: perhe on kuitenkin pyhä instituutio ja sitä tulee kunnioittaa. Kunnan tukitoimien löytäminen/mahdollistaminen ja avun saaminen perheille koettiin haasteeksi.

### Mitä moniammatillinen yhteistyö voisi parhaimmillaan olla?

Kyselyssä pyydettiin vastaajia pohtimaan moniammatillista työskentelyä perheiden hyvinvointia edistävänä työmuotona. Millaista se parhaimmillaan olisi? Moniammatillinen työskentely nähtiin jokaisessa kunnassa myönteisenä asiana ja mahdollisuuksia tarjoavana työmuotona. Vastaajien mielestä moniammatillinen toiminta palvelee parhaiten, kun kaikilla toimijoilla on halu toimia yhdessä perheen hyväksi ja heillä on yhteinen näkemys huolesta ja tavoite sen hoitamiseksi. Toiminta palvelee työntekijää parhaiten, kun kaikilla toimijoilla on kokonaisvaltainen kuva lapsen ja perheen tilanteesta. Toimijoiden välillä on avoin ja luottamuksellinen keskusteluyhteys. Toimijat tapaavat säännöllisesti, jotta oppivat tuntemaan toisensa ja toistensa vastualueet, jolloin kynnys konsultaatioon madaltuu. On tärkeää, että saa jakaa työhön liittyviä huolia ja saa uutta näkemystä työskentelyyn. Yhteiset pelisäännöt työskentelyn tueksi, raamittavat toimintaa. Tärkeää on myös voida luottaa, että jokainen sitoutuu työhönsä.

Kyselyn mukaan moniammatillisessa työskentelyssä on tärkeää, että toimijoilla on yhteinen ”kieli” huolimatta siitä, missä organisaatiossa työskentelee. Puhutaan ymmärrettävää kieltä, ei ammatillista kapulakieltä. On olennaista, että kaikkia tahoja kuullaan ennakkoluulottomasti ja eri

ammattiryhmien välillä vallitsee samanarvoisuus. Jokaisen toimijan ammattitaitoa kunnioitetaan. Perheen ongelmat ovat moninaisia ja moniammatillisuutta tarvitaan.

Moniammatillisen toiminnan on oltava asiakaslähtöistä. On tärkeää, että mahdollisimman varhain saadaan luotua avoin ja luottavainen suhde perheeseen. Eräs vastaajista nosti esille perheen mukanaolon oleellisena osana tuloksellista yhteistyötä. Moniammatillisuus nähdään mahdollisuutena pohtia yhdessä, miten auttaa perheitä. Yhteistyö perheiden kanssa ratkaisuja yhdessä etsien on avointa, asiakasta kunnioittavaa, luottamuksellista ja perheen hyvinvointia vahvistavaa. Näin saa enemmän näkökulmia asioihin ja on mahdollisuus lisätä omaa osaamistaan.

### Odotukset

Kyselyn lopuksi vastaajat saivat esittää toiveitaan siitä, mitä projektilta odottavat. Kaikissa kunnissa toivottiin, että työskentelyyn saataisiin konkreettisia, uusia, toimivia välineitä ja toimintamalleja – apua perustyöhön. Tuloksia, joilla on käytännön merkitystä omalle työlle ja asiakasperheille.

Työntekijät kaipasivat säännöllisesti kokoontuvaa moniammatillista työryhmää perheiden tueksi. Myös yhteisiä keskusteluita perheen asioissa sekä tiedonkulun paranemista perheen kokonaiskuvan hahmottamiseksi odotettiin, jotta jokainen perheen kanssa työtä tekevä tietää, missä vaiheessa perheen asioissa ollaan menossa. Konkreettisia työvälineitä mielenterveysongelmien kanssa elävien perheiden tukemiseen toivottiin. Miten kehittää omaa työskentelyään? Miten toimia tilanteessa, kun kohtaa perheen, jossa vanhempaa rasittavat mielenterveyden pulmat?

Moniammatillista kohtaamista toivottiin siten, että eri ammattiryhmät istuvat saman pöydän ääressä samanarvoisessa asemassa, jolloin jokaisen osaaminen ja ammattitaito tuodaan kaikkien käyttöön. Myös sitoutumista yhteisiin päätöksiin halutaan vahvistaa. Erityisesti koulu tarvitsi tukea auttaakseen lasta ja perhettä. Kysely vahvisti, että moniammatilliselle työlle on tarvetta arjen toimijoiden keskuudessa.

Toiveena oli saada moniammatillinen verkosto oman työn tueksi. Lisäksi toivottiin koulutusta, työnohjauksellista tukea, omien työssä nousseiden tunteiden käsittelyapua ja vahvempaa yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Muutama toimija nosti esille resurssien niukkuuden ja toivoi, ettei projektiin kuulu ”turhaa” palaverissa istumissa.

Kysely vahvisti sen, että moniammatillinen kohtaaminen ja vanhemmuuden tukeminen ja lapsen kokemusmaailman ymmärtäminen on tarpeellinen perustason palveluissa.

## **4.2 Lapsiperheverkosto Sipoossa, Askolassa ja Nummi-Pusulassa**

### **Tarkoitus**

Projektin tavoitteena oli perustaa jokaiseen yhteistyökuntaan lapsiperheverkosto, jonka jäsenet koostuvat eri sektoreiden lapsia ja vanhempia kohtaavista työntekijöistä. Verkoston jäsenmäärä oli

tarkoituksena pitää suhteellisen pienenä, 10-12 työntekijää, jotta kokousajankohtien järjestäminen olisi helpompaa. Jokaisessa kunnassa jäseniä per verkosto olikin lopulta 4-10 työntekijää edustaen eri sektoreita.

Perustyö vaatii työntekijöiden voimavaroja ja eikä työn suunnitteluun ja kehittämiseen juurikaan jää aikaa. Asioita on priorisoitava ja arvokas moniammatillinen tiimityö yhteisen tavoitteen, lapsiperheiden hyvinvoinnin edistäminen, jää taka-alalle. Kuitenkin Paula-projektin aikana saatu palaute kertoo siitä, miten arvokasta on kohdata säännöllisesti muita alueen lapsiperhetoimijoita ja jakaa mietteitä ja kehittää yhdessä kunnan lapsiperhepalveluita perheiden tarpeita vastaavaksi.

## Verkoston kokoonpano

Verkoston ajateltiin toimivan projektin keskeisenä yhteistyöelimenä, joka toimi linkkinä sekä kunnan lapsiperhetyöntekijöihin että projektityöntekijöihin. Verkoston tehtävänä oli kehittää kunnan ennaltaehkäisevää, lapsilähtöistä mielenterveystyötä. Tavoitteena oli luoda yhteiset pelisäännöt alueelle: Miten toimin tilanteessa, kun kohtaan vanhemman, jolla on mielenterveyden tai muita pulmia? Miten otan lapset työskentelyssä huomioon? Uusi työskentelykulttuuri edellytti verkoston jäsenten ja esimiesten yhteistä muutosprosessia. Oli tärkeää pohtia yhdessä, miten muutos toimintatapaan aikaansaadaan.

Olennaista oli saada myös koulu mukaan kunnan lapsiperheverkostoon, jotta yhteistyö päivähoiton ja muiden sektoreiden kanssa vahvistuisi. *Lapset puheeksi* –menetelmä toisi koulun henkilökunnalle uuden työkalun vanhempien kohtaamiseen pulmatilanteissa. Päivähoitossa vanhempien kohtaaminen on arkea ja luonnollista, mutta lapsen siirtyessä kouluun, vanhemmat ”katoavat” ja yhteistyö koulun kanssa jää paljolti luokanopettajan varaan. Kouluissa on paljon ammattitaitoista henkilökuntaa ja osaamista eri alueilta. Luokanopettaja on kuitenkin avainasemassa, kun puhutaan lapsen oireilun tunnistamisesta.

Görel Fred (2005) haastatteli opettajia ja kysyi, miten suuri osa luokan oppilaista tuntuu vaativan erityishuomiota. Opettajat vastasivat, että noin 5-10% oppilaista oli erityisen haastavia. Nämä oppilaat vaativat n. 50% opettajan ajasta. Jos näitä 5-10% oppilaista voitaisiin tukea riittävän varhain, tilanne luokassa helpottuisi ja opettaja voisi paremmin keskittyä työhönsä eli opettamiseen. Siksi keskustelut vanhemman kanssa siitä, miten perheen vaikeudet heijastuvat lapseen, on hyvä aloittaa opettajan ja vaikka kuraattorin kanssa. Opettajan ei tarvitse tietää vanhempien vaikeuksista vaan siitä, miten ne heijastuvat lapseen. Vanhemman on hyvä saada opettajalta myös se viesti, että vaikeudet kuuluvat jokaisen elämään, mutta niistä on hyvä puhua, jotta perhe saa riittävästi tukea jo varhaisessa vaiheessa. *Lapset puheeksi* –menetelmä ei ole vain menetelmä, vaan lähestymistapa ja oivallinen myös opettajien käyttöön. Avain perheen tilanteen helpottamiseksi on aina vanhemmalla. Lapsi saa apua, kun vanhempaa voidaan auttaa ja vanhempi ymmärtää, mitä vaikeudet lapsen kokemana tarkoittavat.

## Kokousten sisältö

Päävastuu kokousten sisällöstä oli projektityöntekijöillä. Projektityöntekijät valmistelivat kokoukset ja lähettivät esityslistat viikkoa ennen kokousta kaikille jäsenille. He kirjoittivat myös muistiot palaverista. Aluksi oli tärkeää sopia, että muistiot oli syytä lähettää eteenpäin myös muille lapsiperhetoimijoille. Sovimmekin siitä, kuka verkoston jäsenistä lähettää kenellekin

ammattiryhmälle muistiot tiedoksi. Koska kokouksissa käytiin läpi oman yksikön kuulumiset ja tiedotettiin lapsiperheille suunnatuista palveluista, oli tärkeää, että muistiot saatiin jakeluun mahdollisimman laaja-alaisesti.

Ensimmäisissä kokouksissa keskusteltiin verkoston tarkoituksesta ja roolista sekä alueen työntekijöiden että perheiden näkökulmasta. Jotta verkoston tarkoitus avautuisi työntekijöille myös kentällä, päätimme työstää lapsiperheverkoston toiminnasta esitteen. Sipoossa ja Askolassa pohdittiin verkostoa siitä näkökulmasta, että se toimisi konsultatiivisena yksikkönä työntekijöille. Työntekijä voisi tuoda toimipisteissä esiin nousseita haasteita verkoston pohdittavaksi. Verkosto voisi toimia myös matalan kynnyksen konsultaatiopaikkana perheille.

Keskustelimme verkostossa myös pelisäännöistä ja siitä, pitäisikö toimijoilla olla käytössään toimintaohjeet tilanteeseen, kun kohtaa vanhemman, jolla on mielenterveyden tai muita pulmia. Miten ottaa lapset huomioon näissä tilanteissa? Voisiko esimerkiksi *Lapset puheeksi* – työmenetelmä/lähestymistapa olla yhteinen tapa toimia tällaisissa tilanteissa?

Verkoston tapaamisissa keskusteltiin myös lapsiperhetyötä ohjaavista arvoista. **Arvo** on itselle tärkeä asia ja ne määrittävät tapaamme toimia, kohdata asioita ja ihmisiä. Ne ohjaavat arjen valintoja ja ovat toiminnan tavoitteita. Arvoilla on vaikutusta siihen, millaista käyttäytymistä pidetään hyvänä ja oikeana. Arvojen kautta ihminen tarkastelee sekä omaa että muiden elämää. Työntekijän on tärkeää tunnistaa omat arvot ja työtä ohjaavat arvot. Toteutuuko työssä omat, henkilökohtaiset arvot vai ovatko ne täysin ristiriidassa keskenään? Tilanteessa, kun kohtaa asiakkaan, on muistettava, että asiakkaan arvot voivat olla jotain aivan muuta kuin omat arvot. Työntekijälle terveet elämäntavat ja terveyden ylläpitäminen ja elämästä nauttiminen voivat tarkoittaa terveellistä ruokavaliota ja säännöllistä liikuntaa. Kun taas asiakkaalle elämästä nauttiminen voi tarkoittaa sohvalla löhöilyä ja rasvaisen ja ravintoköyhän ruoan syömistä. Ihmisen arvoihin vaikuttaa osittain myös kasvatus ja kulttuuritausta ja niillä saattaa olla vaikutusta yksilön arvovalintoihin. (Salmimies – Ruutu 2009: 73 - 76). Asiakkaita kohdattaessa on hyvä laittaa omat, henkilökohtaiset arvot taka-alalle ja antaa tilaa aidolle, tasa-arvoiselle kohtaamiselle. Omia arvojaan ei voi mennä ”tyrkyttämään” asiakkaalle. Jokaisella on omat, yksilölliset arvonsa. Yhteinen arvomaailma myös yhdistää ihmisiä ja siksi on tärkeää, että myös lapsiperheverkostossa käytiin tätä keskustelua. Keskusteltiin siitä, millaisia arvoja suomalaisilla yleisesti on, millaisia jo olemassa olevia arvoja kunnassa on ja millaisia kussakin organisaatiossa ja millaisia henkilökohtaisia kullakin on. Ne toimivat perustana sille, miten yhteiset, kaikkea lapsiperhetyötä koskevat arvot, valikoituivat. Todeta voi, että kunnissa oli hyvin samansuuntaisia arvoja ja näkemyksiä siitä, millaiset arvot työtä ohjaavat. Arvot kirjattiin kuntien Lapsiperheiden palveluoppaaseen.

Verkoston yhtenä konkreettisena tehtävänä oli tuottaa lapsiperheille **Lapsiperheiden palveluopas**, josta voisi helposti nähdä lapsen eri elämänvaiheiden palvelut. Oppaassa esiteltiin sekä kunnalliset että kolmannen sektorin palvelut. Lisäksi oppaasta löytyi valtakunnallisia palveluntarjoajia, puhelinnumeroita ja internetosoitteita. Opasta varten perustettiin erillinen työryhmä ja yhteistyössä projektityöntekijöiden kanssa valmistui palveluopas jokaiseen kuntaan. Nummi-Pusulän ja Askolan oppaat löytyvät kuntien nettisivuilta ([www.nummi-pusula.fi](http://www.nummi-pusula.fi) ja [www.askola.fi](http://www.askola.fi)). Alun perin oli tarkoitus, että Sipoon opas tehdään kaksikielisenä, mikä ei valitettavasti toteutunut projektin henkilömuutosten vuoksi. Ruotsinkielisen oppaan tuottaminen jäi kunnan vastuulle.

## SIPOO

Ensikontakti ensimmäiseen kuntaan, Sipooseen, tapahtui kesäkuussa 2009. Elokuussa oltiin yhteydessä esimiehiin ja sovittiin yhteinen tapaaminen lokakuun alkuun. Kokouksessa esiteltiin tarkemmin projektin tavoitteita ja mahdollista työskentelyä kunnassa. Kumppanuussopimus oli tarkoitus allekirjoittaa joulukuussa. Todettiin, että allekirjoittajat kunnan puolelta ovat sekä sosiaali- ja terveystoimen että sivistystoimen johtaja. Epähuomiossa projektityöntekijät olivat olleet siinä uskossa, että opetusjohtaja toimii allekirjoittajana sivistystoimen osalta. Jotta allekirjoittamassa olisivat oikeat henkilöt, siirrettiin allekirjoitustapaamista tammikuulle 2010. Esimiehet nimesivät lapsiperheverkoston jäsenet loppuvuodesta ja ensimmäinen kokous pidettiin alkuvuodesta 2010.

Alun perin oli tarkoitus, että esimiehet tapaavat toisiaan ns. muutostyöryhmän kokouksissa ja ottaisivat kantaa lapsiperheverkoston kehittämisideoihin ja –ehdotuksiin, mutta lopulta todettiin, ettei erillinen muutostyöryhmä ole olennainen. Esimiesten kiireisen työtahdin vuoksi todettiin, että verkoston jatkuvuuden ja kehittämisen kannalta oli parempi, että esimiehet ”vierailevat” kerran lukukaudessa lapsiperheverkoston kokouksessa. Esimiesten ja arjen toimijoiden yhteinen pohdinta oman kuntansa lapsiperheasioissa edistäisi johdon ja alaisten yhteistoimintaa ja tiimihenkeä. Esimiehet saattavat kokea käytännön työn täysin erilaisena kuin mitä todellisuus on. Siksi on hyvä käydä yhteistä keskustelua palveluiden laadusta ja määrästä. Oliko kunnassa riittävästi juuri sitä palvelutarjontaa, jota perheet tarvitsivat?

Sipoossa lapsiperheverkoston kokouksia oli yhteensä kymmenen, joista yhteisiä esimiesten kanssa yksi, projektin loppuvaiheessa. Ensimmäinen mahdollisuus esimiesten ja verkoston jäsenten kohtaamiselle kariutui esimiesten poissaoloon, mikä johtui huonosta ajankohdasta heti syyskuun alussa. Budjettivalmistelut ja seurantaraporttien kirjoittaminen kuormittivat esimiehiä. Lisäksi osa esimiehistä oli sairastunut. Eräs esimiehistä lähetti sähköpostia ja totesi, että projektin aihe oli tärkeä ja toivoi, että esimiehet voisivat jatkossa olla näkyvämminkin mukana kehittämässä ja juurruttamassa uutta työmenetelmää. Esimiehiä työllisti myös kunnassa samanaikaisesti tapahtunut organisaatiomuutos, jossa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut järjestäytyivät vuoden 2010 alussa elämäntapaajattelun mukaisesti.

Sipoossa lapsiperheverkoston jäsenet edustivat neuvolaa, päivähoitoa, koulun oppilashuoltoryhmää, perhetyötä, nuorisotyötä ja aikuissosiaalityötä. Verkoston kokoonpanossa tapahtui projektin aikana muutoksia. Osa jäsenistä jäi kokonaan pois tai henkilö vaihtui. Ilman erillistä ilmoitusta poisjääneet eivät todennäköisesti kokeneet verkostoa merkityksellisenä lisänä työnsä näkökulmasta. Muutama vaihtoi työpaikkaa tai lähti opiskelemaan. Yksi esimiehistä jäi eläkkeelle ja hänen seuraajansa jatkoi lapsiperheverkostossa, koska muussa tapauksessa verkostossa ei olisi ollut ketään neuvolasta.

## Arvot

Verkoston jäsenet saivat ryhmissä pohtia lapsiperhetyön arvoja sekä työntekijän että asiakkaan näkökulmasta. Sipoossa lapsiperhetyön yhteisiksi arvoiksi nostettiin *kiireetön kohtaaminen, tasa-arvo, ammatillisuus, avoin vuorovaikutus, vastuullisuus ja asiakaslähtöisyys*. **Kiireetön**

**kohtaaminen** tarkoittaa sitä, että kohtaamisen on oltava aitoa ja avointa läsnäoloa. Läsnäolo ja kiireettömyys kohtaamisessa ovat tärkeitä elementtejä. **Tasa-arvo** on yhteisvastuullisuutta, kunnioitusta ja yhdenvertaisuutta. **Ammatillisuus** määriteltiin siten, että asiat käsitellään asioina ja tunteidenhallinta on tärkeää. **Avoimella vuorovaikutuksella** tarkoitetaan avoimuutta, joka tarkoittaa sujuvaa tiedonkulkua. **Vastuullisuus** on sitä, että voi luottaa toisen työntekijän osaamiseen. Toimivan verkoston elementtejä ovat työntekijöiden delegointitaito ja vastuunkantaminen. **Asiakaslähtöisyys** on sitä, että lapsi ja vanhempi on keskiössä.

## ASKOLA

Projektityöntekijät oli kutsuttu esittelemään projektia Porvoon sosiaalialan osaamiskeskukseen Versoon. Paikalle oli kutsuttu sekä päivähoiton että koulun henkilökuntaa Porvoosta ja lähikunnista. Tämän infotilaisuuden ansiosta lähti liikkeelle yhteistyö Askolan kunnan kanssa. Kiertävä erityislastentarhanopettaja otti yhteyttä projektityöntekijöihin syksyllä 2009, jolloin sovimme, että olemme yhteydessä päivähoiton päällikköön ja sovimme tapaamisen esimiesten kanssa.

Ensimmäinen infotapaaminen Askolassa oli joulukuussa ja yhteistyösopimus allekirjoitettiin maaliskuussa 2010. Allekirjoittajina kunnan osalta olivat perusturvajohtaja ja vt. sivistystoimen johtaja. Tämän jälkeen esimiehet nimesivät jäsenet lapsiperheverkostoon ja ensimmäinen kokous järjestettiin huhtikuussa 2010. Jäsenet edustivat neuvolaa, koulua, päivähoitoa ja seurakuntaa. Mukana oli myös kotihoidon edustaja ja kunnan psykologi, joka tekee työtä sekä aikuisten että lasten kanssa. Askolassa lapsiperheverkoston kokouksia oli yhteensä yhdeksän, joista kahdessa olivat mukana myös esimiehet. Kokoonpano pysyi aikalailla vakiona ja kokousohallittuminen oli aktiivista läpi koko projektin.

## Arvot

Myös Askolassa verkoston jäsenet pohtivat ryhmissä lapsiperhetyön arvoja sekä työntekijän että asiakkaan näkökulmasta. Yhteisellä päätöksellä kaikkia lapsiperhetoimijoita ohjaaviksi arvoiksi nostettiin *arvostus ja kunnioitus, tasa-arvo, ammatillisuus, palvelualltius ja luottamus*. **Arvostus ja kunnioitus** näkyvät yhteistyössä perheiden kanssa. On muistettava, että perhe on oman elämänsä asiantuntija. Kollegoita kohdattaessa on tärkeä pitää mielessä, että jokainen on oman työnsä asiantuntija. Jokaisen osaaminen on arvokasta. **Tasa-arvo** tarkoittaa Askolan lapsiperhetyössä sitä, että jokaisella kuntalaisella on oikeus samanlaiseen kohteluun ja jokaisella on oikeus tulla kuulluksi. Työyhteisössä jokaisella on oltava samat pelisäännöt (oikeudet ja velvollisuudet). **Ammatillisuus** on sitä, että kaikki toimijat ovat yhtäläisessä vastuussa perheiden tukemisessa. Uskalletaan toimia lapsen edun mukaisesti. Ammatillisuus on ihmisläheisyyttä. **Palvelualltius** on asenne, jolla työtä tehdään suhteessa sekä asiakkaisiin että työkavereihin. Ihmisten kunnioitus ja arvostus kuuluvat olennaisesti palvelualltuteen. **Luottamus** nähdään sitoutumisena työskentelyyn asiakkaan kanssa yhdessä. Yhteistyötä ohjaa avoimuus ja asioiden eteenpäin vieminen. Työskentelyyn ei saa liittyä salailua tai asiakkaan ”ohi”, selän takana toimimista. Työntekijöiden välinen luottamus on sitä, että jokainen hoitaa yhdessä sovitut/jaetut vastuut.



## NUMMI-PUSULA

Nummi-Pusula on osa Karviaisen perusturvakuntayhtymää. Kuntaliitos Lohjan kanssa selvinnee vuoden 2011 ja 2012 vaihteessa. Muutoksessa suunnittelu ja kehittäminen, sitoutuminen ja motivoituminen työhön voi olla vaikeaa. Epäselvää on, ovatko esimerkiksi neuvolapalvelut vuoden 2012 alussa vielä Karviaisen alueella vai siirtyvätkö ne Lohjalle? Miten käy yleisesti sosiaali- ja terveystyöpalveluiden ja liittykö kunnan sivistystoimi myös uuteen, mahdolliseen kuntaliittoon Lohjan kanssa?

Ensiaskel kuntaan tehtiin joulukuussa 2009. Karviaisen linjajohtajille ja kuntien sivistystoimen johtajille lähetettiin markkinointipostia. Alkuvuodesta 2010 projektityöntekijät olivat esimiehiin yhteydessä puhelimitse ja ensimmäinen tapaaminen sovittiin maaliskuulle 2010. Tavoitteena oli saada tapaamiseen mahdollisimman moni Karviaisen alueen sivistystoimen ja sosiaali- ja terveydenhuollon lapsiperhepalveluista vastaava esimies. Kyseisessä tapaamisessa sovimme, että jokainen kunta kokosi alueeltaan avainhenkilöitä Karviaisen yhteiseen lapsiperheverkostoon ja sovimme aikataulusta, jotta pääsemme käytännön toteutukseen jo kevään aikana.

Prosessi ei kuitenkaan edennyt sovitusti ja useista yhteydenotoista huolimatta, lapsiperheverkostoa ei saatu perustettua Vihdissä eikä Karkkilassa. Koska arvokasta projektiaikaa kului, oli projektityöntekijöiden tehtävä päätös yhteistyön rakenteesta. Nummi-Pusula oli kunnista aktiivisin ja nimesi pikaisesti lapsiperheverkoston jäsenet. Siksi päätettiin yhteisesti, että yhteistyö aloitetaan vain tämän kunnan kanssa. Ensimmäinen verkoston tapaaminen oli Nummi-Pusulassa kesäkuussa 2010. Verkoston edustajat olivat neuvolasta, päivähoidosta, kouluterveydenhuollosta, ja sivistystoimesta. Mukana verkostossa oli sekä esimiehiä että arjen toimijoita. Ensimmäisessä kokouksessa olivat mukana myös vanhempainyhdistyksen puheenjohtaja, lastensuojelun perhetyöntekijä sekä lähihoitajaopiskelija. Kokouksessa kartoitettiin muut mahdolliset osallistujat ja päätettiin kutsua mukaan seurakunnan edustaja ja neuvolasta ennaltaehkäisevän työn tekijä. Projektin edetessä osallistujamäärä supistui kerta kerralta ja lopulta aktiivinen kokoonpano muodostui päivähoidon, seurakunnan ja neuvolan työntekijöistä. Sivistystoimen johtaja oli pitkään poissa toimestaan ja hänen sijaisenaan toimi kunnan vapaa-ajan sihteeri, joka osallistui verkoston kokouksiin.

Projektia esiteltiin koulun henkilökunnalle Nummi-Pusulan yläasteella Veso-päivässä elokuussa 2010. Samaisessa Veso-päivässä kuntajohtaja ilmoitti kunnan heikon taloustilanteen aiheuttamasta opettajien pakkolomautuksesta ja opettajille ja muulle henkilökunnalle esiteltiin suuri määrä muita käynnistyviä tai jo käynnissä olevia projekteja. Paulan projektityöntekijälle jäi vaikutus, että kunnan sivistystoimessa on paljon meneillään ja samalla puhutaan opettajien pakkolomasta. Tämä ei edesauttanut koulun mukana oloa lapsiperheverkoston kokouksissa. Projektin loppuvaiheessa mukaan verkoston kokouksiin tuli Veso-päivän ansiosta yläasteen rehtori, mutta hänen osallistumisensa jäi vähäiseksi muiden työkiireiden takia.

## Arvot

Kuten muissakin kunnissa, myös Nummi-Pusulan verkoston jäsenet, pohtivat ryhmissä lapsiperhetyön arvoja sekä työntekijän että asiakkaan näkökulmasta. Nummi-Pusulan päivähoiton

työntekijät olivat käsitelleet arvoja omissa työyhteisöissään, joten arvokeskustelu oli jo varsin tuttua tälle ammattiryhmälle ja saattoi aiheuttaa turhautumista. Nyt oli kuitenkin tavoitteena määritellä kunnan lapsiperhetyön yhteiset arvot. Keskustelun tuloksena yhteisiksi arvoiksi valittiin *rehellisyys, kunnioitus, positiivisuus, avoin vuorovaikutus, tasapuolisuus ja turvallisuus*. **Rehellisyys** on luottamusta, vastuullisuutta ja varmuutta siitä, että sovitusta asioista pidetään kiinni ja jokainen tekee, mitä on luvannut. Rehellisyys on sitä, että ”hommat etenee”. Se on aitoutta, toden puhumista ja sanojensa takana pysymistä. Keskustellaan asioista rehellisesti ja avoimesti. **Kunnioitus** on toisen asiantuntijuuden ja ammatillisuuden arvostamista, sekä perheen että kollegan. **Positiivisuus** tarkoittaa sitä, että olisi aina jotain hyvääkin sanottavaa. Jokaisessa on jotain hyvää, myös negatiiviset asiat voi esittää positiivisella tavalla. **Avoin vuorovaikutus on** avoimuutta, joka tarkoittaa sujuvaa tiedonkulkua. **Tasapuolisuus** tarkoittaa, että perheitä kohdellaan tasapuolisesti. Työntekijöiden omat asenteet eivät saa vaikuttaa. Tasapuolisuuden on näyttävä myös esim. lapsiryhmässä, lapsia ei saa eriarvoistaa. Turvallisuus tarkoittaa sitä, että uskaltaa puhua asioista ja voi olla oma itsensä. Myös turvallinen ympäristö on taattava.

## 5 Lapset puheeksi -menetelmä

### 5.1 Koulutukset ja työnohjaukset

*Lapset puheeksi* on neuvonnallinen työmalli, jonka päämääränä on tukea vanhemmuutta ja lasten kehitystä, kun vanhemmalla on vaikeuksia. Vanhempaa tai vanhempia tapaava työntekijä keskustelee vanhemman tai vanhempien kanssa lasten vahvuuksista ja haavoittuvuuksista, kertoo lapsia suojaavista tekijöistä ja kartoittaa huolen aiheita. Vanhemmille annetaan Tytti Solantauksen kirjoittama *Miten autan lastani* – kirjanen, joka toimii keskustelua tukevana oppaana. Työmalli kuuluu Toimiva lapsi & perhe –työmenetelmäperheeseen (THL).

Interventio toteutetaan 1-3 tapaamiskerralla. Vanhempi saa perustiedot siitä, miten hän itse voi tukea lapsiaan. Vanhempaa rohkaistaan ottamaan lapset puheeksi myös lapsen omissa kehitysympäristöissä. Työntekijällä voi olla oppaan lisäksi apunaan *Lapset puheeksi* –lokikirja. Mikäli jonkun perheen lapsen osalta syntyy huoli, toteutetaan lapsiperheneuvonpito. Intervention toteuttamisen tueksi on manuaali ja opaskirjasia vanhemmille. ([www.thl.fi](http://www.thl.fi))

*Lapset puheeksi* -menetelmässä on kyse ennaltaehkäisevästä lähestymistavasta lapsen näkökulmasta. Perustason työntekijät kohtaavat paljon perheitä, joissa vanhemmalla on mielenterveyden tai muita pulmia. On tärkeää, että perustason lapsiperhetyöntekijöillä on riittävä osaamista huomioida lapset, kun perhe elää haastavaa elämänvaihetta. Jo perustasolla on hyvä pohtia, mitä itse voi työntekijänä tehdä auttaakseen vanhempaa auttamaan lastaan. Miten valmentaa vanhempaa huomioimaan perheen tilanne lapsen silmin, kun perheen arkea kuormittaa vanhemman vaikeudet?

### 5.1.1 Kokemuksia koulutuksista Sipoossa, Askolassa ja Nummi-Pusulassa

Kaikissa kolmessa yhteistyökunnassa koulutettiin yhteensä 159 toimijaa eri lapsiperheitä kohtaavilta sektoreilta. Sipoossa (S) järjestettiin seitsemän, Askolassa (A) neljä ja Nummi-Pusulassa (N) kolme koulutuspäivää. Keskimäärin osallistujia oli 12 toimijaa per koulutuspäivä. Tavoitteena oli juurruttaa menetelmä mahdollisimman laajalti peruspalveluiden rakenteisiin. Paula-projektissa juurruttamisesta ei voida puhua, sillä uuden menetelmän juurruttaminen palvelurakenteisiin vaatii aikaa ja esimiesten sitoutumista. Saadun palautteen myötä voidaan kuitenkin todeta, että osa kohderyhmän työntekijöistä sai itselleen uuden, sovellettavan työkalun vanhemmuuden tukemiseen.

Alla olevassa kuvassa näkyvät koulutus- ja työnohjauskerrat kunnittain:

	Sipoo	Askola	Nummi-Pusula
Koulutukset	<b>7 (5 su ja 2 ru)</b>	<b>4</b>	<b>3</b>
Työnohjaukset	<b>12 (6 su ja 6 ru)</b>	<b>5</b>	<b>3</b>

Koulutuksista saatu palaute oli pääsääntöisesti myönteistä joka kunnassa. Aihe koettiin tärkeäksi ja se herätti keskustelua. Aihe liittyi jokapäiväiseen työhön ja osa koulutuksen annista olikin jo tuttua. Osallistujat kokivat jo koulutusvaiheessa saaneensa konkreettisen välineen tai osia siitä arjen työhönsä.

*”Se pisti miettimään asioita ja antoi uusia vinkkejä/tapoja kohdata vanhemmat. Uusia työkaluja arkeen, vaikka asia tuttu onkin (mutta aina yhtä vaikea).”A*

*””Tuttuun” asiaan sai lisää työvälineitä. Tämä auttoi myös vielä paremmin ymmärtämään, että tuemme/tuen vanhempia auttamaan sitä omaa lastaan. Olemme samalla puolelle vanhempien kanssa eikä heitä vastaan, vaikka olisimmekin asioista eri mieltä.”A*

*”Asia oli tärkeä. Enenevässä määrin on ongelmia perheissä, jotka heijastuvat lapsiin.” N*

*”Mielenkiintoinen menetelmä, vaatii kylläkin vanhempia, jotka ovat valmiita työskentelemään tosissaan.” S*

*”Lapset puheeksi –menetelmän ydinajatus tuli selkeästi esille. Perusasiat ehdittiin käydä hyvin.” S*

Koulutusryhmän moniammatillinen kokoonpano koettiin myönteiseksi ja siksi osa jäi kaipaamaan muita ammattiryhmiä laajemmin. Vastaavasti jonkun mielestä olisi ollut tärkeää, että juuri oman ammattiryhmän edustajia olisi ollut enemmän edustettuna.

*"Sain uusia ajatuksia, moniammatillisesta porukasta. Oli hienoa, että porukkaa oli eri ammattiryhmistä." S*

*"Olisi ollut kiva, jos eri ammattikuntien toimijoita olisi ollut laajemmin edustettuna." S*

*"Olisi ollut kollegoita mukana tai muita yläkoulun opettajia, niin olisi voinut miettiä yhdessä soveltuvuutta juuri meille." S*

*Lapset puheeksi –manuaali sai sekä ruusuja että risuja.*

*"Hyvä loki pitää keskustelun "aisoissa". "A*

*"Paljon arjessa käytettävissä olevaa materiaalia. Selkeä toimintamalli, jota soveltaa kokonaan tai osittain tilanteen mukaan. Hienoa, että valmiita kysymyksiä ja lauseiden alkuja → auttaa puheeksi ottamista." A*

*"Manuaalista tarttuu jokaisella plärrämisellä jotain uutta." A*

*"Manuaali mielestäni vähän (vielä) vaikeaselkoinen." S*

Koulutuksen aikana muistui mieleen tärkeitä asioita perheitä kohdattaessa. On tärkeää nostaa perheiden kanssa keskusteluun vahvuudet mahdollisten ongelmien tarkastelun rinnalle. Muistutus siitä, että lapsi on tärkein, oli erityisen hienoa. Käytännön esimerkit auttoivat hahmottamaan, mistä on kysymys. Joku kaipasi enemmän esimerkkejä tilanteista, joissa ei ole kyse vanhemman mielenterveyden pulmasta vaan yleisesti vanhemman pahasta olost.

*"Konkreettisia esimerkkejä, miten lähestyä perhettä, tehdä yhteistyötä nimenomaan lapsen näkökulmasta." A*

*"Osaan nyt kohdata perheitä positiivisemmalla tavalla. Ymmärrän, että he eivät tahallaan laiminlyö lasta, vaan he omien ongelmiansa takia eivät kykene täyteen vanhemmuuteen." S*

*"Lopussa käytännön harjoitus hyvä, avasi teoriaa mukavasti. Rankka aihe ajoittain perheelle, mutta nyt sai "lempeitä" keinoja ottaa aiheeksi/puheeksi." N*

*"Käytännön harjoittelu oli hyvä. Huomasin, miten helposti alkaa käsittelemään ongelmaa, vaikka piti etsiä vahvuuksia ja vahvistaa niitä." A*

*"Hiukan enemmän esimerkkejä muustakin vanhemman pahoinvoinnista kuin mielenterveysongelma." A*

*"Olen juuri valmistunut opettajaksi ja koulutus antoi välineen vanhempien tapaamiseen → koulutuksessa ei vanhempien kohtaamisesta puhuta." S*

Koulutuksen aikana heräsi jo se tunne, että menetelmää voi hienosti soveltaa arjen työhön ottaen osia sieltä täältä.

*”Lapset puheeksi –materiaali on oiva väline vanhempien kanssa tapahtuvaan kasvatust keskusteluun (tietysti muokattuna) tapauskohtaisesti. Erittäin hyvä työkalu päiväkodinkin arkeen.”A*

*”Formaatti on sovellettavissa laajasti asiakastyöskentelyyn.” N*

Osallistujat saivat palautteessa ilmaista myös, mitä jäivät kaipaamaan. *Lapset puheeksi* – koulutukset ovat yleensä 2-päiväisiä, mutta Paula-projektissa koulutus oli 1-päiväinen. Menetelmässä käytävät teemat ovat perustason työntekijöille osittain jo entuudestaan tuttuja ja vanhemmuuden tukemisesta on paljon osaamista, siksi oli järkevää tarjota koulutusta 1-päiväisenä. Silti jotkut osallistujat kokivat koulutuksen liian lyhyeksi. Osa olisi kaivannut enemmän käytännön harjoittelua menetelmän käytöstä.

*”Harjoitteluun enemmän aikaa – siinä vasta oli pääsemässä sisään käytäntöön – se jäi aivan alkuvaiheisiin.”A*

*”Aikaa olisi ollut enemmän.”A*

Kehittämisehdotuksia koulutuksen sisällöstä esitettiin. Joku ehdotti, että kouluttajat olisivat näyttäneet konkreettisesti menetelmän käytön ennen käytännön harjoituksia, jotta sen tarkoitus olisi selkiytynyt paremmin. Harjoituksia olisi voinut tehdä vaiheittain ja joku kaipasi enemmän keskusteluita ja konkreettisten tapausten pohtimista.

*”Esim. Bitta ja Niina olisivat ”esittäneet” konkreettisesti menetelmän kulun ennen kuin olisimme harjoitelleet sitä pareittain. Nyt menetelmä jäi vielä hiukan epäselväksi, miten manuaalia voidaan käytännössä käyttää.”A*

*”Olisimme ehtineet tehdä harjoituksia vaikka vaiheittain.” S*

*”Enemmän vielä vertaiskeskustelua ja tapausten pohtimista.”S*

Muitakin terveisiä koulutuksesta annettiin.

*”Peilasin koko päivän myös henk.koht. elämäntilannettani – ja sitä kautta myös työminääni.”A*

*”Tämän omaksuminen vaatii kyllä hiukka paneutumista.”A*

*”Päivä oli antoisa, jotakin sieltä voi ottaa työkaluksi omaan työhön, jos ei menetelmää kokonaan.”A*

*”Minussa heräsi huoli/pelko, että olenko tarpeeksi taitava hoitamaan tällaista vuorovaikutusta.”A*

*"Kunpa päivähoidossa, koulussa ja monissa muissa otettaisiin tämä menetelmä käyttöön. Miten löydettäisiin aikaa tähän? Miten johtajat antaisivat meidän käyttää työaikaa..? Vaatisi suuria muutoksia/työpanoksia." S*

*"Ajattelen, että tästä voisi tulla työkalu kake/kasvatuskeskusteluun, koska siellä käymme jatkuvasti keskusteluja vanhempien kanssa. Jäin myös miettimään tämän yhteyttä oppilashuoltoon, luokanvalvojiin jne." S*

Koulutus sinällään ei takaa, että menetelmää käytetään arjen työssä. Oli tärkeää jatkaa työskentelyä työnohjauksen keinoin. Työnohjaus oli vapaaehtoinen ja niihin ilmoitettiin erikseen. Työnohjaus tukee menetelmän käyttöönottoa ja syventää menetelmän soveltamista omaan työhön. Kuntiin tarjottiin työnohjausta, johon oli kaikilla halukkailla mahdollisuus osallistua. Lisäksi työnohjausta tarjottiin yksikkökohtaisesti, mutta vain Nummi-Pusulassa ja Askolassa käyttivät tämän mahdollisuuden hyväkseen. Näissä kunnissa työnohjaustapaaminen järjestettiin päivähoiton työntekijöille.

### **5.1.2 Kokemuksia työnohjauksista Sipoossa, Askolassa ja Nummi-Pusulassa**

Sipoossa työnohjauksia järjestettiin kuusi suomenkielistä ja kuusi ruotsinkielistä. Askolassa työnohjaustapaamisia oli yhteensä viisi ja Nummi-Pusulassa kolme. Työnohjauksellisiin tapaamisiin osallistui keskimäärin 5-9/tapaaminen/kunta. Aktiivisinta oli Askolassa, jossa osallistujia oli joka kerta yli kymmenen. Nummi-Pusulassa työnohjauksiin osallistui vain muutama päivähoiton työntekijä. Sipoossa työnohjauksiin osallistuneet toimijat edustivat pääsääntöisesti päivähoitoa ja oppilashuoltoa. Lisäksi tapaamisiin osallistui päivähoiton perhetyöntekijä sekä yksi opettaja, jolla on vastuu oppilaiden erityistuesta. Askolassa edustajia oli neuvolasta, päivähoitosta, koulusta, sosiaalitoimesta ja seurakunnasta.

Työnohjauksissa käsiteltiin työn haasteita yleisellä tasolla ja sitä, miten toimijat voisivat haasteisiin vastata. Miten *Lapset puheeksi* –menetelmää voisi arjen työssä soveltaa ja ottaa puheeksi vanhemman kanssa lapsen kokemusmaailma? Työnohjauksen tavoitteena oli auttaa työntekijöitä pohtimaan menetelmän mahdollisuuksia oman työnsä näkökulmasta ja rohkaista käymään *Lapset puheeksi* –keskusteluita vanhempien kanssa.

Menetelmätyönohjauksen tarkoituksena oli auttaa työntekijöitä ottamaan menetelmän tai sen osia käyttöön työssään. Työnohjauksissa pohdittiin muun muassa sitä, miten tärkeää on intervention oikea-aikaisuus. Kriittisessä tilassa oleva vanhempi saattaa tarvita toisenlaista tukea *Lapset puheeksi* –keskustelun sijaan. Koskaan ei kuitenkaan ole liian myöhäistä ottaa lapsia puheeksi tilanteessa, kun vanhempi voi jo paremmin. Onnistuneen työskentelyn edellytyksenä on vanhempien halu tutkia lapsen arkea toimijan kanssa. Kysymyksiä herätti se, miten päästä alkuun ja miten "myydä" *Lapset puheeksi* –työskentely vanhemmille. Usein lapsen muuttuneen käyttäytymisen taustalla on hätä ja huoli jostain ja sen esiintuominen voisi auttaa vanhempaa tarttumaan yhteistyötarjoukseen.

Keskustelua herätti se, kenen vastuulla on ottaa huoli puheeksi, kun perheellä on useita asiakkauksia. Tällaisessa tilanteessa on hyvä sopia pelisäännöt siitä, kuka *Lapset puheeksi* – keskustelua perheen kanssa käy. Pohdittiin myös niitä tilanteita, joissa *Lapset puheeksi* – keskustelua voisi käydä ja esiin nostettiin koulunkäynti ja päivähoitotyön rakenteissa jo olevat luonnolliset kohtaamiset, kuten kouluissa vanhempien vartit/kolmikantakeskustelut ja päivähoidossa kasvatuskumppanuuskeskustelut. Päivähoidossa keskustelua voi ”markkinoida” talokohtaisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa ja siten rohkaista myös vanhempia ottamaan puheeksi ja pyytämään apua. Neuvolassa *Lapset puheeksi* –keskustelu soveltuisi hyvin muun muassa masentuneen äidin hoitopolkuun.

Aina kyse ei ole suurista pulmista perheen arjesta. Pienikin muutos perheen arjessa saattaa heijastua lapseen ja lapsen käytös muuttuu. Tällaisessa tilanteessa on hyvä aloittaa *Lapset puheeksi* –keskustelu ja auttaa vanhempaa pohtimaan, mikä perheen arjessa on muuttunut ja miten muutos vaikuttaa lapseen. Miten vanhempi voisi käydä lapsiystävällistä keskustelua perheen muuttuneesta tilanteesta lapsen kanssa?

Eräässä työnohjaustapaamisessa tuli esille sukupuolen merkitys työskentelyssä. Pitääkö isien ja äitien kanssa keskustella eri tavalla? Miten isät saisi aktiivisemmin osallistumaan? Molemmille vanhemmille on annettava puheenvuoro. Riitatilanteissa toimijoiden ei ole syytä mennä mukaan vanhempien välisiin ristiriitoihin. On tiedostettava, mikä on omaan toimenkuvaan kuuluva asia ja mikä ei. Milloin on syytä ohjata perhe muihin palveluihin? Vanhempien ristiriitoja voi kuitenkin *Lapset puheeksi* –menetelmän avulla käsitellä lapsen silmin. Miten kireästä tunnelmasta voisi kertoa lapselle lapsen kehitystä tukevalla tavalla?

Ne toimijat, jotka olivat kokeilleet menetelmää jo käytännössä, kertoivat kokemuksiaan. Muun muassa työurakeskeisten vanhempien kanssa käydyissä keskusteluissa menetelmän käyttö oli kohdallaan. Keskustelu auttoi vanhempia pysähtymään ja tutkimaan kiireistä uraelämää lasten kannalta. Osa toimijoista kertoi, että työmenetelmän lähestymistapa ja periaatteet kulkevat mukana joka kohtaamisessa, vaikka menetelmää ei ole sellaisenaan puhtaasti käytetty.

Työnohjauksessa olleet opettajat kokivat vaikeana ottaa haasteet keskusteluun vanhemman kanssa ja pohdittiinkin mahdollisuutta tehdä tässä yhteistyötä koulun oppilashuollon kanssa. Olisi hyvä käydä keskustelua työskentelyn askeleista ja edellytyksistä. Kuka keskustelua vanhemman kanssa käy? Voisiko opettaja käydä *Lapset puheeksi* –keskustelua yhteistyössä oppilashuollon edustajan kanssa. Yhteiset pelisäännöt koulussa edesauttaisivat sujuvaan työskentelyä.

Perhetyössä menetelmä on koettu hyvänä lisänä työhön. *Lapset puheeksi* -manuaali on mukana, kun sosiaalityöntekijän ja perheen kanssa tehdään suunnitelmaa. Menetelmää käyttäneet kertovat, että lapsen kokemuksen näkökulma on vahvistunut työskentelyssä. Työnohjauksissa keskustelua herätti se, että joidenkin perheiden elämässä on varsin vähän vuorovaikutusta vanhempien ja lasten välillä ylipäätään. Miten tällaisissa tilanteissa voisi hyödyntää *Lapset puheeksi* –menetelmää? Voisiko manuaalin avulla ”herätellä” vanhempaa tutkimaan tarkemmin omaa lastaan ja auttaa vanhempaa ymmärtämään vuorovaikutuksen merkitys lapsen näkökulmasta. Manuaalin ikäkausikohtaiset kysymykset auttavat tukemaan lapsen pärjävyyttä myös näissä tilanteissa. Vanhempi oppii ymmärtämään, mitä lapsi tarvitsee selviytyäkseen hyvin (suojaavat tekijät).

Työntekijät kertoivat kokevansa joskus vanhempien torjuvaa asennetta, kun ottaa huolia puheeksi. *Lapset puheeksi* -menetelmässä ei keskitytä vanhempien vaikeuksiin, vaan lapsen kokemusmaailmaan. Menetelmä nostaa esiin perheen vahvuuksia ja vanhempi huomaa, että

hänessä on paljon hyvää vanhemmuutta ja arjessa on paljon asioita, jotka toimivat pulmista huolimatta.

## 6 Sipoon teatterikokeilu, lasta suojaava tekijä

*Lapset puheeksi* –menetelmässä käydään läpi lasta suojaavia tekijöitä ja niiden merkitystä lapsen pärjäävyyttä edistävänä tekijänä. Suojaavia tekijöitä ovat perheenjäsenten keskinäinen ymmärrys vanhemman ongelmista ja avoin kommunikaatio. Ymmärrys tukee perheen ihmissuhteita, joista lasten hyvinvointi on hyvin riippuvainen. Kun vaikeuksista voidaan puhua lapsiystävällisellä tavalla, voidaan niitä myös ratkaista. Toimiva sosiaalinen elämä kodin ulkopuolella on tärkeä lasta suojaava tekijä. Omat ystävät, tunne kuulumisesta omaan päivähoitoryhmään tai koululuokkaan ja harrastukset tuovat iloa lapsen elämään ja tukevat kehitystä monella tavalla. Suojaavat tekijät ovat erityisen merkityksellisiä tilanteessa, kun vanhemmalla on vaikeaa ja vaikeudet heijastuvat lapseen. (Solantaus 2006.)

Projektille tarjoutui mahdollisuus tehdä yhteistyötä erään helsinkiläisen teatterin kanssa ja ajattelimme kokeilla teatterin ja ilmaisutaidon mahdollisuutta yläkoulu- ja lukioikäisten nuorten kanssa. Teatteri ILMI Ö. on vuonna 2002 perustettu osuuskuntamuotoinen ammattiteatteri, joka on erikoistunut soveltavaan teatteriin. Teatteri ILMI Ö. tekee monimuotoisia esityksiä lapsille ja aikuisille sekä toteuttaa yhteisöteatteriprojekteja ja soveltavan draaman työpajoja ja koulutusta. Lisäksi Teatteri ILMI Ö. tarjoaa teatteritaiteen perusopetusta. Erityistaitoina Teatteri ILMI Ö:llä on yhteistoiminnalliset ja osallistavat työtavat.

Lisäksi toinen projektin työntekijöistä osallistui teatterin tekemisen kurssille, jotta sai kokemuksen siitä, miten ilmaisu ja teatteri rohkaisevat ylittämään omat rajansa ja miltä tuntuu heittäytyä erilaisiin rooleihin. Tunne siitä, että uskaltaa ilmaista itseään sekä sanallisesti että kehollisesti toivat energiaa ja onnistumisen kokemuksia ja sitä kautta vahvistivat itsetuntoa ja uskoa siihen, että ilmaisun keinon voidaan saavuttaa onnistumisen riemua yhdessä kokemalla. Yhteinen tavoite ja tekeminen vahvistavat ryhmähenkeä ja luottamuksen syntyminen auttaa pohtimaan vaikeitakin asioita teatterin keinoin. Voi todeta, että teatterista sai energiaa, se opetti vuorovaikutus- ja tunnetaitoja ja rohkaisi kokeilemaan omia rajojaan.

Tarjosimme yhdelle yhteistyökunnistamme mahdollisuutta nuorten teatterityöpajatoiminnalle. Ajatuksena oli pitää viisi teatteripajaa syksyllä 2010, mutta pajaan tuli vain yksi ilmoittautuminen, joten toiminta päätettiin siirtää vuoden 2011 puolelle, jotta markkinointiin saataisiin lisää aikaa. Kiinnostusta asiaan oli, mutta sitoutuminen tuntui vaikealta ja ehkä myös teatteri (sananakin) hieman jännittävältä.

Keväällä hanke käynnistettiin infotapaamisella yhteistyökumppaneiden kanssa Sipoonjoen koululla 10.1.2011. Infotilaisuuden tavoitteena oli välittää tietoa työpajojen tavoitteista ja sisällöstä sekä innostaa ja sitouttaa nuorten kanssa työskenteleviä aikuisia tiedottamaan hankkeesta omille oppilailleen. Tapaamisessa oli vain kolme henkilöä ja sovittiin, että teatteri-ilmaisunohjaajat esittelisivät toimintaa vielä yläkoulujen opettajienkokouksissa.



Toiminta alkoi helmikuussa pajapäivällä Sipoonlahden koulussa, Söderkullassa. Päivään osallistui yhdeksän nuorta. Pajapäivän tavoitteena oli tutustuttaa nuoria teatterin tekoon ja toisiinsa. Pajapäivä osoittautui erittäin hyväksi kanavaksi houkutellessa nuoria mukaan teatterikerhoon. Pajasta intensiiviviikonloppuun ilmoittautui 8 oppilasta. Intensiiviviikonloppu toteutettiin maaliskuun alussa Nikkilän nuorisotalossa. Osallistujia oli viisi. Teatterikerho jatkui viikottaisilla tapaamisilla viitenä viikkona peräkkäin. Osallistujia näihin viikotapaamisiin oli kahdeksan nuorta. Teatterikerhotoiminta päätettiin improvisaatioesitykseen Teatteri ILMI Ö:n tiloissa Helsingissä huhtikuussa. Teatterivierailun tavoitteena oli tutustuttaa nuoret Teatteri ILMI Ö:n kotinäyttämöön ja Sytytin- hankkeen nuoriin. Paula-projektiin osallistuneilla oli mahdollisuus siirtyä jatkamaan teatteriharrastusta Suomen Kulttuurirahaston rahoittamassa Sytytin-taidehankkeessa, josta Teatteri ILMI Ö oli saanut rahoitusta. Paula-projektin nuoret olivat innolla esityksessä mukana ja osallistuivat myös muutamaa kohtaukseen itse esiintyjinä. Näki selkeästi, että sipoolaisista oli tullut kiinteä ryhmä, joka sai omasta ryhmästä voimaa, uskallusta ja heittäytymisen paloa.

Teatteripajatoiminnan aikana nuoret tekivät lyhytelokuvia pienryhmissä, improvisaatiota, kehollista ilmaisua ja muita teatteritaitoja erilaisten pelien, leikkien ja pienryhmätehtävien kautta. Nuoret tekivät kohtauksia sekä runoja ja ääni- ja liikeilmaisua. Toiminnan tavoitteena oli tehdä teatteria nuorten omista lähtökohdista käsin.

### **Teatteriryhmän toiminnan jatkuminen**

Kolme nuorista osallistui Helsingissä pidettävään päiväleiriin kesäkuun ensimmäisellä viikolla. Kulkeminen Helsinkiin osoittautui kuitenkin liian työlääksi ja loputkin nuorista lopettivat ryhmässä käymisen kesäleirin jälkeen.

### **Toiminnan arviointia**

Käynnistämisvaikeuksista huolimatta teatteriryhmä oli nuorille erittäin merkityksellinen. Nuorten kanssa työskentelevät opettajat ja heidän sitoutumisensa tukemaan projektia oli alussa erittäin tärkeitä. Teatteriryhmän toiminnan tavoitteena oli nuorten identiteetin tutkiminen ja tukeminen. Kaikki taiteellinen toiminta lähti tästä tavoitteesta. Ohjaajat pyrkivät olemaan herkillä nuorten jaksamisen kanssa, tarttuivat heidän antamiinsa impulsseihin välittömästi taiteen välinein ja loivat mahdollisimman turvalliset edellytykset nuorten nähdyksi tulemiselle.

Hankkeen aikana nuoret toimivat yhteistyössä toistensa kanssa ja kävivät dialogia teatterin avulla. Käytännössä tämä mahdollistui esimerkiksi improvisaatioharjoitteissa, joita käytettiin paljon ryhmässä koko toiminnan ajan. Improvisaatiohan perustuu vapauteen ja luottamukseen: harjoitteissa on selvät säännöt, joilla mahdollistetaan arvottamatta toisen antamat impulssit. Parhaimmillaan työskentely on hykerryttävän hauskaa, mutta myös palkitsevaa, kun omat ehdotukset kuullaan ja hyväksytään. Tuntuu, että tämän päivän nuorille improvisaatioharjoitteet ovat erityisen tärkeitä: kilpailuvapaa vyöhyke ja varaukseton kontakti toisiin ryhmäläisiin oli se turvasatama ja koukku, jolla nuoret saatiin parhaiten mukaan hankkeeseen.

Teatteriryhmästä tuli nuorille tärkeä. He saivat toisiltaan tukea, yhteenkuuluvuutta ja yhdessä tekemisen riemua, mikä mahdollisti omien rajojen ylittämisen, rohkeuden heittäytyä ja antautua teatterin tekemiselle, mikä tuotti onnistumisen riemua ja itsevarmuuden kohentumista.

Syitä lopettaa ryhmässä käyminen oli useita. Suurimpana varmasti toiminnan siirtyminen Helsinkiin. Toisaalta nuoret lopettivat juuri peruskoulua ja suuntasivat jo kohti uudenlaisia haasteita.

Ryhmään syntyi nopeasti hyvä perusluottamus. Suuria ristiriitatilanteita ei juuri ollut. Ohjaajaparina tai –ryhmänä toimiminen mahdollisti monen elementin yhtäaikaisuuden toiminnassa (videokuvaus ja musiikki). Lisäksi ryhmässä toimi näkövammaisen poika, jonka toimintaa oli helpompi tukea kun ohjaajia oli useampi. Nuorten palautteet teatteritoiminnasta olivat erittäin positiivisia. Ryhmässä toteutui sekä aito kohtaaminen nuorten kesken että myös suhteessa aikuisiin.

## 7 PikkuLapsiVertti

Paula-projektin yhdeksi tavoitteeksi asetettiin leikki-ikäisten lasten ja heidän mielialahäiriötä sairastavien vanhempiensa ryhmätyömallin kehittäminen. Neljäs yhteistyömuoto Paula-projektissa oli PikkuLapsiVertti ja sen mallintaminen ja pilotoiminen. Tämän uuden toiminnan työnimeksi oli annettu nimeksi Taapero-ryhmä. Mallintamisvaiheessa Taapero-ryhmästä tuli kuitenkin PikkuLapsiVertti-toiminta, koska mukaan kutsutaan leikki-ikäinen lapsi (3-6 -vuotias) ja hänen vanhempansa.

Syksyllä 2010 luotiin ensimmäinen hahmotelma leikki-ikäisten ja heidän vanhempiensa ryhmätoiminnasta. Toiminta rakentui seitsemästä tapaamisesta. Tapaamiset oli hahmoteltu rakentuvan kahdesta osasta. Tapaamisen alkuosan aikana ryhmään osallistuvat lapset ja vanhemmat työskentelisivät yhdessä tietyn teeman parissa. Tapaamisen loppuosan aikana vanhemmat työstäisivät ohjatussa vertaistukiryhmässään keskeisiä vanhemmuutta tukevia teemoja ja lapsille tarjottaisiin sillä aikaa vapaamuotoisempaa ohjattua toimintaa.

Ryhmätoimintaa kokeiltiin keväällä 2011 eräässä pääkaupunkiseudun perheneuvolassa. Mukana oli kolme lasta ja heidän äitinsä. Lapset olivat iältään 4-5 -vuotiaita. Varhain todettiin, ettei hahmoteltu tapaamisrakenne ollut toimiva. Osallistuvilla lapsilla oli vaikeaa kesken työskentelyn erota vanhemmistaan. Lisäksi aika ei tuntunut riittävän vanhempien teematyöskentelyyn. Näin ollen oli syytä muuttaa tapaamisten rakennetta ja lähestymistapaa.

Osallistuvien perheiden ja ohjaajien kokemusten pohjalta kehittyi sittemmin nykyinen PikkuLapsiVertti-ryhmätyöskentelyn malli. Ryhmätyön tueksi syntyi loppuvuodesta 2011 käsikirja ohjaajille. Se ilmestyy tammikuussa 2012.

Vaikka PikkuLapsiVertti-ryhmätoimintamalli on lähtökohdiltaan ja lähestymistavaltaan suhteellisen samankaltainen kuin Vertti-ryhmämalli, on se rakenteeltaan ja työskentelyltään kuitenkin erilainen.

Työskentely rakentuu seuraavista vaiheista:

- Kaksi alkukeskustelua, joista ensimmäinen on tarkoitettu vanhemmalle ja toinen sekä lapselle että vanhemmalle. Keskusteluista vastaa kaksi ryhmänohjaajaa.
  - Pohditaan perheen tilannetta ja arvioidaan ryhmätoiminnan sopivuutta tukimuotona.
- Kymmenen ryhmätapaamista: 90 min/kerta.
  - Neljä ensimmäistä ovat vain vanhemmille tarkoitettuja vanhemmuutta tukevia tapaamisia.
  - Kuusi jälkimmäistä ovat lasten ja vanhempien vuorovaikutusta tukevia yhteisiä tapaamisia.
- Yksi, tarvittaessa useampi, loppukeskustelu, johon kutsutaan vanhempi. Keskusteluista vastaa kaksi ryhmänohjaajaa.

Tähän rakenteeseen on päädytty siksi, että pienen lapsen maailma on erilainen kuin koululaisen. Leikki-ikäisen lapsen maailmanvalloitus tapahtuu vielä suureksi osaksi vanhemman läheisyydessä ja lähiympäristössä. Tästä syystä PikkuLapsiVertti-työskentely rakentuukin pääosin lapsen ja vanhemman vuorovaikutusta tukevaksi prosessiksi.

PikkuLapsiVertti-ryhmätoiminta ja -työskentely rakentuvat tiettyihin teemoihin ja työskentelyä syventäviin harjoituksiin ja tehtäviin sekä leikkimielisiin aktiviteetteihin. Teemat ja tehtävät on valittu sen mukaan, mitä tiedetään lapsiperheiden arjesta ja tuen tarpeista tilanteessa, jossa vanhempi voi huonosti mielenterveyden pulmista johtuen. Vanhempien ohjatussa vertaisryhmätyöskentelyssä tuetaan vanhemmuutta, pohditaan lapsen kehityksen tärkeitä seikkoja ja jaetaan vertaisten kesken vanhempia askarruttavia asioita. Tämän jälkeen lapsi ja vanhempi osallistuvat kuuteen yhteiseen tapaamiseen. Tapaamisissa työskennellään toiminnallisoin keinoin lapsen ja perheen kannalta merkityksellisten teemojen pohjalta (esimerkiksi vanhemman sairauden merkitys lapsen arkeen, lapsen tutustuminen tunteisiinsa). Tavoitteena on tukea lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta ja rakentaa vastavuoroista ymmärrystä.

PikkuLapsiVertti-ryhmätoiminta kuuluu terveyden edistämisen ja sairauksien ennaltaehkäisemisen piiriin. Työskentelyn lähtökohtana on suojaavien tekijöiden ja prosessien mahdollistaminen perheen elämässä. Toiminta tarjoaa tukea vanhemmuuteen ja antaa vanhemmille eväitä lapsen kehityksen tukemiseen. Työskentely rakentaa myös yhteisymmärrystä lapsen ja vanhemman välille.

Ennaltaehkäisy tähtää pitkälle tulevaisuuteen. Tavoitteena on tukea lasta ja perhettä ja välttää sitä, että lapsi sairastuu jossakin myöhemmässä elämänvaiheessa. Lapselle ja perheelle on tärkeää jo nykyhetkessä mahdollistaa hyvä, sujuva arki ja laadukas elämä. Ennaltaehkäisevät interventiot ovat usein luonteeltaan lyhytkestoisia. Tavoitteena on saattaa alkuun suojaava ja pärjäävyyttä tukeva prosessi perheen arjessa. Ajatellaan, että osallistuminen on alku prosessille, joka perheen voimin vahvistuu tulevaisuudessa. PikkuLapsiVertti-ryhmä voi toimia tämänkaltaisena liikkeelle lähettävänä prosessina.

## 8 Arviointimenetelmät

Arvioinnissa on hyvä kiinnittää huomiota sekä onnistumisiin että sudenkuoppiin. On tärkeää huomioida ne seikat, jotka johtivat epäonnistumiseen ja pohtia sitä, mitä olisi voitu tehdä toisin. Tällöin on kyse korjaavasta palautteesta ja kehittämisen mahdollisuudesta. On tärkeää, että ongelmista opitaan ja kehittämistyötä voidaan jatkaa entistä ammattitaitoisempana. Arvioinnissa on olennaista, että voidaan osoittaa, miten projekti on palvellut kohderyhmäänsä, saavuttanut tavoitteensa ja onnistunut prosessissaan. Arviointi on yhteistyötä, käytännön toimijoiden ja sidosryhmien kanssa yhteisen tiedon etsimistä. Se on menestymisväylän etsimistä yhdessä. (Hyttinen Nina 2006: 11). Paula-projektissa arjen perustason halukkaat toimijat saivat käyttöönsä uuden menetelmän, jonka toimivuutta koulutuksen käyneet saivat lopulta arvioida. Lisäksi arjen toimijoiden yhteinen moniammatillinen kohtaamisfoorumi, lapsiperheverkosto, oli yksi arvioinnin kohteista.

Projektia arvioitiin säännöllisesti työnohjaajamme ja arviointiin erikoistuneen konsulttimme kanssa. Oli tärkeää tarkistaa projektin etenemistä ja käsitellä eteen tulleita solmukohtia. Oli myös viisasta tehdä muutoksia projektisuunnitelmaan, jos projekti oli vaikeuksissa ja tavoitteiden saavuttaminen edellyttääkin toisenlaisia toimenpiteitä. Paula-projektissa tapahtui sen kaltaisia muutoksia, että projektin painopistealueita ja tavoitteita oli syytä tarkistaa. Arviointi palvelee projektia parhaiten, kun se toimii systemaattisesti projektin ohjausvälineenä. Se on koko projektin elinkaaren kestävä yhteinen oppimisprosessi. Arvioinnin avulla saadaan ymmärrystä siihen, miksi joku osuus onnistui ja joku ei. Kun tunnustetaan väärät valinnat ja epäonnistumiset, auttaa se varomaan niitä seuraavalla kerralla. Opitaan virheistä, sekä omista että toisten. (Hyttinen Nina 2006: 12 - 13).

Projektille laadittiin arviointisuunnitelma, jonka pohjalta arviointia toteutettiin. Suunnitelman tekeminen on olennainen osa arviointia ja se kuvaa arvioinnin toteuttamisen kokonaisstrategiaa. Sen avulla määritellään se, mitä arvioinnilta odotetaan ja miten arviointi aiotaan toteuttaa. (Hyttinen Nina 2006: 28). Arviointisuunnitelma tehtiin kuitenkin vasta projektin loppupuolella. Olisi ollut hyvä tehdä se heti projektin alussa ja pohtia, mihin arviointi kohdistetaan.

Itsearviointia tehtiin aluksi projektityöntekijöiden kesken. Itsearviointiin ei laadittu erillistä suunnitelmaa, vaan keskusteluita käytiin verkoston kokousten tai koulutusten ja työnohjausten jälkeen epävirallisesti. Lapsiperheverkoston kokousten kulkua reflektointiin yhdessä ja pohdittiin esiin nousseita kompastuskiviä. Sipoo oli projektin ensimmäinen yhteistyökunta ja siellä pilotoitiin lapsiperheverkoston toiminta käytännön tasolla ja kerättiin arvokasta kokemusta siitä, mitä verkosto jäsenilleen merkitsi ja miten sen toimintaa voisi kehittää sekä toimijoita että perheitä palvelevaksi yksiköksi. Kokemuksia kerättiin myös ensimmäisissä *Lapset puheeksi* -koulutuksissa ja työnohjauksissa. Jokaisen koulutuksen jälkeen kysyttiin osallistuneilta palautetta sekä kirjallisesti että suullisesti. Sipoon kokemuksia hyödynnettiin muissa yhteistyökunnissa.

Projektin edetessä työntekijöiden yhteiset reflektoinnit vähenivät projektivastaavan kiireisen aikataulun vuoksi. Lopulta projektivastaava irtisanoutui tehtävästään elokuussa 2010. Hän jäi pois yhdistyksen palveluksesta lokakuussa 2010. Hänen tilalleen palkattiin projektityöntekijä ja yhdistyksen toiminnanjohtaja siirtyi vastaamaan projektista kokonaisuutena. Tämä henkilömuutos vaikutti projektin etenemiseen ja arviointiin. Projektivastaavalla oli vuosien kokemus lapsiomaistyöstä ja hänellä oli vahva osaaminen juuri lapsen kokemusmaailmasta. Reflektointi oli hedelmällistä, kun työparina oli ”vanha konkari” ja uusi tulokas. Näkökulmat olivat monin paikoin erilaisia, mutta työntekijät täydensivät osaamisellaan toisiaan. Reflektointia jatkettiin uuden työntekijän kanssa, joka toi oman innovatiivisen näkemyksensä verkostotyöskentelyyn. Entinen projektivastaava jatkoi ulkopuolisena *Lapset puheeksi* -kouluttajana, mutta reflektointi hänen kanssaan oli niukkaa.

Ensimmäinen arviointiin liittyvä tehtävä annettiin verkoston jäsenille keväällä 2011. Jäsenet saivat kotitehtäväkseen pohtia ”Mikä toiminnassani on muuttunut v. 2012, kun projekti on päättynyt? Miten toimin tilanteessa, kun kohtaa vanhemman, jolla on pulmia?” Vastaukset pyydettiin toimittamaan sähköisesti projektityöntekijöille. Vastausaikaa oli kuukausi. Vastausinto jäi kuitenkin tehtävän osalta vähäiseksi ja niitä palautui yhteensä kaikista kunnista kahdeksan, kaksi kuntaa kohden.

Toinen projektia kokonaisuudessaan arvioiva sähköinen palautekysely lähetettiin verkoston jäsenille alkukesästä 2011. Muistutusviesti palautekyselystä lähetettiin kaksi kertaa. Verkoston jäsenten oli tarkoitus lähettää kysely edelleen mahdollisimman monelle kunnan

lapsiperhetoimijalle. Kyselyn tavoitteena oli selvittää yleisellä tasolla Paula-projektin näkyvyyttä ja vaikuttavuutta toimijoiden keskuudessa. Vastauksia palautui 17. Kyselyn perusteella voidaan todeta, että lähes kaikki vastaajat olivat lapsiperheverkoston jäseniä ja vain kolme oli muita kentän työntekijöitä. On mahdotonta tietää, kuinka moni kyselyn sai, mutta jätti vastaamatta.

*Lapset puheeksi* –menetelmän käytöstä haluttiin kuulla kokemuksia ja siksi järjestettiin joka kunnassa focus-ryhmäkeskustelu, johon kutsuttiin tiettyjä koulutuksessa ja menetelmätyönohjauksessa olleita toimijoita. Focus-ryhmäkeskustelu on ryhmähaastattelu, johon kutsutaan tavallisesti 5-10 henkilöä. Keskustelua ohjaa etukäteen suunniteltu teemarunko, jonka mukaan keskustelu etenee. Menetelmää käytetään erityisesti silloin, kun halutaan ymmärtää mielipiteiden taustoja tai erilaisten toimintatapojen syitä. Se antaa osallistujille myös mahdollisuuden pohtia asioita monipuolisesti. Sitä kautta keskustelun järjestävä taho saa arvokasta tietoa teemaan liittyen. (juuseri.com) Focus-ryhmäkeskustelun tarkoitus oli saada laaja-alaisempaa tietoa *Lapset puheeksi* –menetelmän käyttökelpoisuudesta peruspalveluissa sekä kuulla mahdollisia kehittämissuhteita. Askolassa keskustelijoita oli neljä, kuten myös Nummi-Pusulassa. Sipoossa haastattelut käytiin puhelimitse Paavo Viirkorven toimesta. Hän haastatteli oppilashuoltoryhmän edustajaa ja päivähoiton perhetyöntekijää.

Projektia arvioitiin säännöllisesti sekä ohjausryhmässä että työnohjaajamme Paavo Viirkorven kanssa. Ohjausryhmässä, joka myöhemmin todettiin olevan asiantuntijaryhmä, keskusteltiin toimintasuunnitelman pohjalta projektista yleisellä tasolla ja pohdittiin muun muassa uudenlaisen työskentelytavan ja menetelmän juurtumisen mahdollisuuksista kunnissa. Työnohjauksessa käytiin läpi aina projektin sen hetkistä tilaa, haasteita ja mahdollisuuksia.

## 9 Projektin tulokset

Projektin tuloksellisuutta voidaan arvioida siitä näkökulmasta, onko toimijoiden lapsilähtöinen työote lisääntynyt projektin aikana. Onko toimijoiden toimintakulttuurissa tapahtunut muutoksia projektin aikana ja kokeeko toimija saaneensa uuden menetelmän kohdatessaan vanhempia, joilla on mielenterveyden tai muita pulmia. Onko kunnan eri lapsiperheitä kohtaavien perustyöntekijöiden yhteistyö lisääntynyt ja onko lapsiperhetoimijoiden yhteinen ”kieli” syntynyt?

Projektille ei asettu määrällisiä tavoitteita. Tavoitteena oli saavuttaa mahdollisimman monta kohderyhmän perustason toimijaa eri sektoreilta. Näyttää siltä, että päivähoiton työntekijät innostuivat eniten projektista ja varsinkin *Lapset puheeksi* –menetelmästä. Hieman kunnasta riippuen, myös koulu ja oppilashuolto sekä neuvolan että perhetyöntekijät olivat aktiivisia projektissa ja näkivät menetelmän soveltuvan työhönsä hyvin. Nämä edellä mainitut tahot ovat avainasemassa, kun tehdään työtä lasten ja perheiden kanssa. He ovat aitopaikalla auttamassa perheitä.

Arvioitaessa Paula-projektin tavoitteiden saavuttamista, on otettava huomioon ainakin seuraavia seikkoja: projektin kesto, yhteistyötahot, yhteistyön sujuvuus, *Lapset puheeksi* -työmenetelmän toimivuus, projektin oikea-aikaisuus ja tavoitteiden realistisuus.

## 9.1 Moniammatillinen yhteistyö

Jo alkukartoitus osoitti, että kunnassa tarvitaan arjen toimijoiden moniammatillista kohtaamista ja uusia keinoja tukea perheiden hyvinvointia. On tärkeää, että eri lapsiperhepalveluita edustavat yksiköt tekevät yhteistyötä ja arjen toimijoilla on mahdollisuus tavata toisiaan saman pöydän ääressä. Moniammatillista työtä tehdään, mutta pienessä mittakaavassa. Projektin aikana kävi ilmi, että usein esimiehet kohtaavat moniammatillisesti, mutta arjen toimijat eivät riittävästi. On tärkeää jakaa kokemuksiaan myös muiden ammattiryhmien kanssa.

Sipoossa ja Nummi-Pusulassa verkoston ja sen toiminta ja tarkoitus jäivät hieman epäselväksi ulkopuolisille toimijoille. Oliko tähän syynä tiedottamisen puute tai sen vähäisyys vai oliko verkoston toiminta itse jäsenillekin epäselvä, jolloin toiminnasta kertominen muille jäi myös vähäiselle huomiolle. Sipoossa eräs kentän työntekijä kertoo palautteessaan, että lapsiperheverkoston kokoonpano on epäselvä ja verkosto on näkymätön. Työntekijä kokee kuitenkin moniammatillisen kokoontumisen arvokkaana ja on sitä mieltä, että *Lapset puheeksi* – menetelmän mahdollisuuksia tulisi pohtia tarkemmin yhdessä. Tällainen lapsiperheverkosto voisi toimia myös lastensuojelun asiantuntijaryhmän rinnalla matalan kynnyksen ryhmänä. Oliko esimiesten poissaololla ja ”näkymättömyydellä” vaikutusta siihen, ettei lapsiperheverkoston toiminta saanut riittävästi jalansijaa näissä kahdessa kunnassa. Askolassa esimiehet olivat vahvasti mukana lapsiperheverkoston perustamisessa ja tukivat verkoston toimintaa omalla aktiivisuudellaan. Tämä saattoi vaikuttaa siihen, että ainakin Askolassa lapsiperheverkosto jatkaa toimintaansa.

Nummi-Pusulassa moniammatillinen työskentely on tuttua ja kunnassa on erilaisia moniammatillisia verkostoja (Reppu-tiimi, Valo, ja oppilashuoltoryhmät). Reppu-tiimi on Karviaisen alueella toimiva oppilashuollon toimintaan liittyvä ryhmä, jonka sosiaalityöntekijä kutsuu koolle. VALO on varhaiskasvatuksen moniammatillinen työryhmä. Samankaltaisia työryhmiä oli myös Askolassa (Varpu) ja Sipoossa. Paula-projektin kanssa samaan aikaan oli käynnissä myös valtakunnallinen oppilashuoltohanke, jonka taustalla oli uudistettu oppilashuoltolaki. Kunnat uudistivat hankkeissaan oppilahuoltotoimintaansa ja mm. Nummi-Pusulassa ja Sipoossa oli tavoitteena hankkeen aikana saada työstettyä työntekijöiden käyttöön oppilashuollon käsikirja.

Askolassa moniammatillinen työskentely oli entuudestaan tuttua. Lapsiperheverkosto erosi aiemmista moniammatillisista ryhmistä siten, että ryhmässä oli mukana myös koulun ja kotihoidon edustaja ja ryhmä koostui ajoittain sekä arjen työntekijöistä että esimiehistä. Verkoston ansiosta sosiaalityön ja kotihoidon välinen yhteistyö tiivistyi ja neuvolasta otettiin herkemmiin yhteyttä kotihoitoon. Verkoston kautta pystyi vaikuttamaan ja tutustumaan muihin tahoihin ja yhteistyö pääsee käyntiin. Arjen ruohojuuritason kohtaamista toivottiin jatkossakin projektin jälkeen. Askolassa onkin tehty päätös, että verkoston toiminta jatkuu.

Eräs neuvolan työntekijä pohtii tulevaisuutta Paulan jälkeen.

*”Projektin jälkeen terveydenhoitajat tuntevat verkostoa laajemmin ja tietävät, ettei yksin tarvitse ratkoa perheiden ongelmia. Toiveena olisi, että vuonna 2012 kunnassa jatkuisi yhteistyökokoukset neuvolan ja perhetyön, perheneuvonnan ja lastensuojelun kanssa. Kynnys ottaa yhteyttä päivähoidon henkilöstöön on madaltunut.”S*

Yläkoulun opettaja visioi tulevaisuuden moniammatillista koulua seuraavasti:

*”Tulevaisuuden visio yläkoulussa on se, että opettajat toimivat entistä enemmän yhteistyössä vanhempien kanssa. Opettaja kannustetaan kumppanuuteen vanhempien kanssa, jotta työskentely lapsen parhaaksi mahdollistuu. Kannustetaan vanhempia hakemaan apua omiin ja lapsen huoliin. Tulevaisuudessa osataan kiinnittää huomiota mielenterveyden asioihin ja pulmien hoitoon, ja siten auttaa vanhempia ja lapsia paremmin tuen piiriin. Osataan käyttää kunnan verkostoa, kun oma asiantuntemus ei riitä.” S*

Sähköiseen palautekyselyyn tuli vähän vastauksia ja niiden sisällöllinen anti oli niukkasanaista. Lähes kaikki vastaajat olivat itse lapsiperheverkoston jäseniä. Johtuiko palautteen niukkuus lomakkeen rakenteesta vai kysymysten asettelusta? Oliko vastaaminen arjen kiireiden keskellä liian työlästä? Eikö lomake tavoittanut kentän työntekijöitä?

Sähköisen palautteen mukaan lapsiperheverkoston kokoukset koettiin lähes joka kerta erittäin hyödyllisinä tai melko hyödyllisinä. Joku osallistujista ei osannut sanoa, oliko kokouksista hyötyä. Kokousohallitumiseen vaikutti kokousasioiden yhteys omaan työhön, kokousten sisältö ja ajankohta. Lapsiperheverkoston kokoussisältöä kommentoitiin siten, että toimijoiden keskinäinen vuorovaikutus mahdollistuu ja tiedottaminen kunnan lapsiperhepalveluista toteutuu. Verkoston tavoitteena oli pohtia sitä, miten projekti voi parhaimmillaan toimijoita työssään tukea ts. miten ja millä edellytyksillä yhteinen tavoite, lapsiperheiden hyvinvoinnin tukeminen, saavutetaan. Kokoukset ja työnohjausajat olivat pääsääntöisesti puolenpäivän aikaan tai iltapäivisin, joskus myös aamupäivisin. Vaikuttiko kokousajankohdian aikainen ajankohta siihen, että opettajat tai rehtorit pääsivät huonosti paikalle? Aiheuttiko ajankohta hankaluuksia myös muille verkoston ammattikunnille irrottautua perustyöstä?

Kokousmuistioita luettiin ja ne koettiin asiallisina ja ajatuksia herättävinä yhteenvetoina kokouksista. Joku kertoi lähettäneensä ne aina omaan yksikköön luettavaksi, mikä oli tarkoituskin. On tärkeää jakaa kokouksissa käsitellyjä asioita avoimesti eteenpäin omaan yksikköön, jotta mahdollisimman moni arjen toimija hyötyisi lapsiperheverkoston toiminnasta.

Saadun palautteen perusteella Paula-projektin lapsiperheverkostoon toivottiin osallistujia eri sektoreilta, sillä aktiivisuus hiipui loppua kohti. Varsinkin koulutahoa kaivattiin aktiivisemmin mukaan yhteistyöhön. Muun muassa Nummi-Pusulassa sivistystoimessa oli käynnissä useita eri projekteja samalla kun opettajia uhkasi lomautus. Tämä loi painetta koulutaholle vastaanottaa projektien anti ja erottaa olennainen kaiken tarjonnan keskellä. On myös kunnan päättävän tahon vastuulla, ettei käynnissä ole liian paljon projekteja. Kun on liikaa tarjolla, ei osata hyödyntää projektien antia.

Nummi-Pusulassa lapsiperheverkosto ei jatka. Sipoossa on syksyn 2011 aikana ollut yksi kokous ja tilanne on epäselvä, jatkaako lapsiperheverkosto. Yleisesti ottaen yhteistyön lisääntymisestä sektoreiden välillä on vaikea arvioida, mutta hyvä alku yhteistyön kehittymiselle on:

*”Ei ehkä vielä tässä vaiheessa yhteistyöhön käytännössä mitään muutosta tullut, mutta jatkosta on sovittu ja koettiin tärkeäksi, että esim. lapsiperheverkosto jatkaa toimintaansa kunnassa. Eli yhteistyö eri toimijoiden välillä siten lisääntyy, kun tavataan säännöllisesti.” A*

*”On ollut erittäin antoisaa työskennellä projektissa ja tavata eri lapsiperheteroimijoita omassa kunnassa. Kohtaamalla ja tutustumalla ihmisiin on aina helpompi tehdä yhteistyötä ja näkymättömät esteet häviävät!” S*

Verkostossa saatiin aikaan ihan konkreettista materiaalia kuten Lapsiperheiden palveluopas. Oppaan tekemiseksi perustettiin joka kuntaan opastiimi, jota projektityöntekijä oli ohjaamassa. Oppaan vastaanotto on ollut pääsääntöisesti myönteinen. Sitä voi käyttää apuna omassa työssään tai antaa perheille. Se on kattava palvelukokonaisuus kunnan lapsiperhepalveluista, mutta tarjoaa vinkkejä ja linkkejä valtakunnallisesti. Oppaat löytyvät sähköisesti ainakin Askolan ja Nummi-Pusulassa nettisivuilta. Haasteena on oppaan päivitys. Opasta on päivitettävä säännöllisesti ja kunnassa on nimettävä henkilö, jonka toimenkuvaan päivittäminen kuuluu.

*”Lapsiperheiden palveluopas on konkreettinen ”palkinto” verkostoyhteistyöstä ja tulee olemaan yksi väline asiakaspalvelun kehittämisessä.” S*

Olisiko projektityöntekijät voineet toimia toisin projektin alkuvaiheessa suhteessa esimiehiin ja motivoida heitä vahvemmin mukaan lapsiperheverkoston työskentelyyn yhdessä arjen toimijoiden kanssa? Tällöin henkilöstön ja esimiesten välinen säännöllinen vuoropuhelu olisi mahdollistunut. Huomionarvoista on, että Sipoossa oli samaan aikaan sosiaali- ja terveydenhuollon puolella käynnissä mittava organisaatiomuutos ja Nummi-Pusulassa taas käytiin keskustelua liittymisestä Lohjaan. Nummi-Pusulassa Karviaisen esimiehet ”istuivat” konkreettisesti Vihdissä ja yhteistä tapaamista lapsiperheverkoston kanssa ei saatu sovittua. Karviaisen päättävä taholle lähetettiin aina verkostokokousten muistiot. Organisaatiomuutokset ja haastavat palvelurakenteet saattoivat aiheuttaa sen, että esimiesten ja johtajien huomio oli toisaalla ja Paula-projekti jäi sen vuoksi vähemmälle huomiolle.

Sitoutuminen olisi pitänyt olla vahvempaa joka taholta. Etenkin Nummi-Pusulassa ja Sipoossa verkosto koostui lopulta enimmäkseen päivähoiton ja neuvolan työntekijöistä. Eräs päivähoiton työntekijä totesi palautteessaan, että vaikka irrottautuminen perustyöstä oli hankalaa, olivat tapaamiset madaltaneet kynnyksiä ottaa yhteyttä neuvolan työntekijään ja keskustella yhteistyön mahdollisuuksista. Verkoston kautta muun muassa seurakunnan lapsiperheteroiminta oli tullut tutummaksi. Eräs esimies totesi projektin tiivistäneen yhteistyötahojen kanssa tehtävää työtä ja oli kiitollinen projektin tarjoamasta ulkopuolisesta näkökulmasta omaan toiminta-alueeseen ja yhteistyöhön.



## 9.2 Menetelmän käyttöönotto

### Koulutukseen osallistuneet

#### SIPOO

Sipoossa alkukartoituksen mukaan *Lapset puheeksi* – työmenetelmän idea oli ennen koulutuksia tuttu seitsemälle vastanneista. Kolmetoista vastasi, ettei tunne menetelmää. Vertti-vertaisryhmämallin idea oli tuttu vain kahdelle 20:sta. Vieressä oleva taulukko kertoo Sipoon koulutettujen määrän.

Sipoossa koulutettiin yhteensä 79 toimijaa. Koulun lukumäärä sisältää esikouluissa työskentelevät toimijat. Sipoossa esikoulu on sivistystoimen alaista toimintaa. Koulun lukumäärissä on mukana sekä ala- että yläkoulun, esikoulujen opettajia sekä rehtoreita ja yksi koulunkäyntiavustaja.

Kouluterveydenhuollon lukumäärässä on mukana koululääkäri, koulun terveydenhoitajat ja muut oppilashuollon henkilöt. Sosiaalityö sisältää perhetyön, lastensuojelun ja aikuissosiaalityön työntekijät. Neuvolasta osallistui 4 ja nuorisopalveluista 5 työntekijää sekä ruotsinkielisestä seurakunnasta 1 työntekijä.

Koulutukseen osallistuneet/yksikkö	SIPOO
Neuvola/terveydenhoit.	4
Päivähoito/lto	22
Koulu/opettaja+esikoulu	28
Koulu/oppilashuolto (lääkäri, terveydenhoit, kuraattori, psykologi)	8
Sosiaalityö (sis.perhetyö, lasu,aikuissosiaalityö)	11
Nuorisotyöntekijät	5
Psykologi	
Kotihoidon ohjaaja	
Seurakunta	1 (ru)
<b>Yhteensä</b>	<b>79</b>

## ASKOLA

Askolassa alkukartoituksen mukaan *Lapset puheeksi* -työmenetelmän idea oli tuttu seitsemälle kahdeksastoista. Vertti-vertaisryhmämallin idean tunsivat kolme vastanneista. Yksi ei vastannut tähän kysymykseen lainkaan.

Askolassa koulutettiin yhteensä 53 toimijaa. Neuvolasta koulutettiin 3 työntekijää, kaksi neuvolan terveydenhoitajista toimi myös koulujen terveydenhoitajina. Päivähoidosta osallistui 26 työntekijää. Koulun lukumäärissä ovat mukana opettajien lisäksi myös esikoulun opettajat. Askolassa esikoulutoiminta kuuluu sivistystoimeen. Kuraattori, psykologi ja yläkoulun kouluterveydenhoitaja on laskettu tässä oppilashuollon lukumääriin. Psykologi tapaa sekä aikuisia että lapsia, mutta tässä hänet lasketaan koulun oppilashuoltoryhmään. Sosiaalityöstä koulutuksen kävi 4, seurakunnasta 4 ja kotihoidosta 3 työntekijää.

Koulutukseen osallistuneet/yksikkö	ASKOLA
Neuvola/terveydenhoit.	3
Päivähoito/Ito	26
Koulu/opettaja+esikoulu	10
Koulu/oppilashuolto (kuraattori, psykologi, terveydenhoit.)	3
Sosiaalityö (sis.perhetyö, lasu,aikuissosiaalityö)	4
Kotihoidon ohjaaja	3
Seurakunta	4
<b>Yhteensä</b>	<b>53</b>

## NUMMI-PUSULA

Nummi-Pusulassa alkukartoituksen mukaan *Lapset puheeksi* -työmenetelmän idea oli tuttu kuudelle 23:sta. Vertti-mallin tiesi vain yksi vastanneista.

Nummi-Pusulassa koulutettiin yhteensä 26 työntekijää. Koulutettuja neuvolasta 2 työntekijää, päivähoidosta 20 työntekijää, koulusta 2, kouluterveydenhuollosta 1 ja seurakunnasta 1 työntekijä. Nummi-Pusulassa esiopetus on osa varhaiskasvatuspalveluita ja on siksi mukana päivähoidon lukumäärissä. Koulun lukumäärissä on yläkoulun rehtori ja alakoulun opettaja. Kouluterveydenhoitaja on huomioitu koulun oppilashuollon lukumäärässä. Sosiaalitoimesta ei ollut osallistuneita.

Koulutukseen osallistuneet/yksikkö	NUMMI-PUSULA
Neuvola/terveydenhoit.	2
Päivähoito/Ito + esikoulu	20
Koulu/opettajat	2
Koulu/oppilashuolto	1
Seurakunta	1
<b>Yhteensä</b>	<b>26</b>

## Tulokset

Koulutukseen osallistuneet kertoivat saaneensa tiedon koulutuksesta esimiehiltään tai lapsiverkoston kautta. Menetelmässä kiinnosti se näkökulma, miten vaikeista asioista puhutaan vanhemman kanssa. Asia koettiin mielenkiintoisena ja ajankohtaisena ja todettiin, että aina on hyvä oppia uutta. Kaikki kohtaamisen uudet työkalut koettiin tervetulleiksi. Kokemuksia menetelmän käytöstä tuli päivähoidosta, perhetyöstä, koulusta ja neuvolasta.

## Päivähoito

Tulosten mukaan näyttää siltä, että kysymysten asettelu on kehittynyt ja toimija osaa auttaa vanhempaa ottamaan lapsen näkökulman huomioon: ”Oletko puhunut asiasta lapsen kanssa? On saanut sanoja ja vinkkejä keskustelun tueksi. Menetelmässä on parasta keskustelun rakenne ja tapa ottaa huoli kunnioittavasti puheeksi ja siten rakentaa yhteistyösuhdetta vanhempaan.

Eräs päivähoiton työntekijä kertoo, kun vanhempi alkoi kertoa mielenterveyden pulmistaan, häntä ei syyllistetty. Vanhemmat vaikeudet eivät olleet pääroolissa, vaan ymmärrys siitä, että asioille voi tehdä jotain, on lisääntynyt.

*”Osaa paremmin haastaa vanhempaa pohtimaan tilannetta lapsen silmin, koska ymmärtää nyt itse työntekijänä asioita lapsen näkökulmasta.”*

Palautteen mukaan toimijat ovat saaneet konkreettista materiaalia kuten Lapset puheeksi –manuaalin ja ”Miten autan lastani” –oppaan, jonka avulla keskustelua vanhemman kanssa voi myös käydä siitä, miten vanhempi voi lastaan perheen vaikeasta elämäntilanteesta huolimatta tukea.

Myös kuunteleminen on kehittynyt. Ymmärrys siitä, että vanhemmilta saa tietoa lapseen liittyen, on vahvistunut. Jos ei saa, niin manuaalin kysymykset auttavat. Osaa kiinnittää huomiota perheen toimiviin asioihin, vahvuuksiin, eikä vain epäkohtiin. On oppinut suojaavien tekijöiden merkityksen lapsen hyvinvoinnille.

Päivähoidosta saadun palautteen mukaan tulevaisuuden toiminnassa toimijat toivovat voivansa käyttää työssään Lapset puheeksi -keskustelua erilaisissa huolitilanteissa. Jotta Paula-projektin ajatukset ja ideat ja koulutuksesta saatu tieto jäisi henkilöstön arjen työhön, on henkilökunnan kanssa käytävä keskustelua siitä, millaisissa huolitilanteissa *Lapset puheeksi* –keskustelua olisi syytä käydä. Tärkeää on sopia myös yhteiset pelisäännöt siitä, miten hyödyntää projektista saatuja materiaaleja ja vinkkejä (oppaita, kirjallisuutta ym.). Vanhempainilloissa ja varhaiskasvatussuunnitelmassa on oltava tietoa vanhemmille *Lapset puheeksi* –menetelmästä.

Eräs päivähoiton toimija kertoo, että on ennen kaikkea saanut lisää uskoa siihen, että voi auttaa ja vaikuttaa sekä antaa luottamusta perheille. Pienilläkin muutoksilla voi vahvistaa lasten turvallisuuden tunnetta. Eräs työntekijä toteaa, että vaikka työtä päiväkodissa on tehnyt jo kohta parikymmentä vuotta, uusi näkökulma antaa työkaluja arjessa toimimiseen. Miten lapset voivat ajatella eri tilanteissa, kun vanhemmilla on vaikeaa? Projektiiin liittyvät työohjaukset ovat tukeneet menetelmän käyttöönottoa ja tulevaisuudessa voisi soveltaen ottaa siitä kasvatustilanteisiin osia. Keskustelu olisi luonteva osa lapsen jokapäiväistä arkea. *Lapset puheeksi* on kirkastanut ajatuksia ja antanut rohkeutta ottaa asioita puheeksi, joista aiemmin ajatteli, etteivät ne kuulu toimenkuvaan. Suojaavien tekijöiden merkitys ja lähestyminen sitä kautta on luonnollinen osa työtä. Lokikirjaa käytetään soveltaen esim. huoltajatapaamisten yhteydessä.

Joku vastaajista toteaa, ettei menetelmää voi käyttää sellaisenaan, vaan sopivasti soveltaen. On saatu sanoja ja vinkkejä kohtaamiseen. On opittu kysymään vanhemmilta ”oikeita” kysymyksiä.

*”Se on sellaista vanhempien herättelemistä.”*

Eräs työntekijä toteaa, että lasten näkökulmasta asioiden puheeksi otto vanhempien kanssa on herkkä asia päivähoidossa. Tämän seurauksena on pelkoa siitä, että yhteistyön edellytykset

rikkoutuvat ja tulee epäsopua. Vanhemmat voivat kokea, että keskustelu menee helposti vikojen etsimiseksi ja syyllistämiseksi. *Lapset puheeksi* –menetelmä tarjoaa hyvän välineen siihen, että vanhemmat ja työntekijä ovat samalla puolella, yhdessä lapsen asialla.

### Perhetyö

Menetelmä soveltuu hyvin perhetyöhön. Käsikirjaa voi käyttää pohjana. Kotikäynneillä on ollut helppo käyttää, kun on aikaa käytettävissä. Menetelmä vaatii aikaa ja on pidettävä mielessä, että ei pidä kiirehtiä. On oltava herkkänä ja edettävä perheen toiveiden mukaisesti. Päihde- ja mielenterveyden pulmat ovat arkoja asioita perheissä ja niiden pulmien käsitteleminen lapsen kokemusmaailman kautta vaatii aikaa ja pitkäjänteistä työskentelyä. Kokemuksen mukaan menetelmän johdonmukainen käyttö lisää keskustelun tärkeitä puolia, lapsen kokemuksia. Keskustelulle tulee juoni ja työntekijä voi tuntea olonsa turvallisemmaksi, kun keskustelu etenee tietyn kaavan ja teemojen mukaisesti. Olennaista on koko ajan, että lapsi on keskiössä, eikä vikaa haeta vanhemmasta. Lapsen kautta yhteistyö vanhemman kanssa syntyy helpommin ja keskustelemalla lapsesta, vanhemmuuskin tulee paremmin esiin.

Menetelmä on antanut vahvistusta työotteelle ja ajatuksille, on saanut uusia ajatuksia ja sanoja. Menetelmä on erityisen hyvä juuri masentuneen äidin kanssa ja soveltuu myös perheisiin, joissa on päihdepulmia. Perhetyössä koetaan, että menetelmä soveltuu hyvin myös päivähoiton ja koulun työntekijöille.

Perhetyöntekijän mukaan Sipoossa menetelmän käyttäminen ei juurikaan näy muiden työssä. On epäselvää, onko menetelmä käytössä päiväkodeissa. Projektityöntekijöiden olisi ollut hyvä olla enemmän läsnä kunnan toimipisteissä, jotta työntekijät olisivat saaneet parhaan mahdollisen ohjauksen menetelmän käyttöön. Projektista ja menetelmästä olisi voitu informoida enemmän esimerkiksi koulujen Veso-päivillä.

### Oppilashuolto

Paula-projekti herätti heti kiinnostusta ja liittyi vahvasti omaan työhön. Kouluissa opettajat ovat huolissaan lapsista, mutta usein ulkoistavat huolen oppilashuollolle. Opettajat kokevat olevansa keinottomia ottamaan puheeksi tilanteita perheen kanssa. *Lapset puheeksi* –menetelmä olisi voinut tarjota apua juuri tähän keinottomuuteen. Menetelmän hyvä puoli on se, että sen avulla katsotaan arkea lapsen näkökulmasta, miltä lapsesta tuntuu. Menetelmää voi soveltaa, mutta on tärkeää käydä kaikki keskustelun osa-alueet läpi. Keskustelun avulla vanhemman kanssa on helppo käydä läpi lapsen haavoittuvuudet ja vahvuudet, jolloin saa laajemman kuvan perheen tilanteesta.

Oppilashuollon työntekijä on käyttänyt menetelmää parin masentuneen äidin kanssa ja kokemukset olivat erityisen hyviä toisen vanhemman kanssa. Työntekijä ei osaa kertoa, miksi toisen äidin kanssa käyty keskustelu ei ollutkaan niin onnistunutta.

Menetelmää kannattaa käyttää soveltaen. Käsikirjan lähtökohdat eivät istuneet omaan työhön, koska oma työ on toisenlaista kuin psykiatrisella poliklinikalla. Oppilashuollon työntekijä suosittelee menetelmää erityisesti niille, jotka tekevät työtä aikuisten kanssa lähinnä (perhetyö, sosiaalityö). Menetelmä sopii myös sellaiseen kontekstiin, jossa työntekijällä on vanhempiin toistuva kontakti (esikoulu, päivähoito). Menetelmää voi käyttää työpareittain esimerkiksi opettaja ja psykologi. Opettaja elää koulun arkea oppilaan kanssa ja tunnistaa lapseen liittyvät muutokset, oireilut, jolloin

on hyvä tarttua huoleen ja käydä keskustelua vanhemman kanssa. Tällaiseen kohtaamisen soveltuisi hyvin työpariksi opettaja ja esimerkiksi koulupsykologi.

Koska käsikirja on aika pitkä, olisi hyvä, jos käyttöön saisi lyhyemmän version. Työtilanteet ovat usein sellaisia, että pitkä ”kaava” ei sovellu. Huonoja puolia menetelmässä oli se, että käsikirja oli liian mielenterveyspainotteinen. Usein on kyse muunlaisista vaikeuksista ja opettajat kokivat mielenterveyspulmat asioina, jotka eivät koske heitä.

Sipoossa on tuntuma, että esikoulut ovat olleet innostuneita menetelmästä, mutta kouluissa *Lapset puheeksi* ei ole saanut kannatusta. Rehtorit ovat suhtautuneet vaihtelevasti.

### Neuvolatyö

Neuvolan työntekijä kertoo oppineensa kysymään vastakysymyksiä ja todella kuuntelemaan.

*”Olen opetellut kuuntelemaan ja maltan pitää suuni kiinni.”*

Manuaali ei ole suoraan käytössä, koska neuvolatyössä systemaattinen eteneminen ei ehkä ole olennaista. Lisäksi on tullut selkeämpiä malleja masentuneiden äitien auttamiseksi. Oman ammattitaidon kehittäminen ja osaamisen vahvistaminen kuuluvat työhön ja muun muassa vanhemmuuteen, mielenterveyteen, lapsen kehityksen tukemiseen liittyvät kysymykset vaativat jatkuvaa päivitystä. Projektin aikana on huomannut, että rohkeus ja varmuus kohtaamistilanteissa on lisääntynyt selvästi.

*”Sitä herää herkemmin huomioimaan perheen tilannetta.”*

Neuvolassa terveydenhoitaja on avainasemassa huomaamaan perheen pulmat ja tukemaan vanhempia vanhemmuudessa

### Koulu

Mielenterveyden ongelmista kärsivät vanhemmat eivät useinkaan tule koululle, jolloin heitä on vaikea tavoittaa. Harvoin on tiedossa tapauksia, että lapsi kertoo vanhemman mielenterveyden pulmasta. Saattaa myös olla, että lapsi ei tiedä, mikä vanhempaa vaivaa ja on hämillään. Lapsi saattaa olla huolissaan vanhemmasta ja keskittyminen koulutyöhön on vaikeaa. Joskus opettaja tietää perheen pulmista, mutta tieto on tullut ”toisen käden kautta”, jolloin huoleen on vaikea tarttua. Usein avioerotilanteissa lapsi saattaa joutua ”uhriksi” vanhempien väliseen riitaan. *Lapset puheeksi* –keskustelu voisi auttaa vanhempia oivaltamaan, mitä vaikea avioeroproessi lapsen kokemana tarkoittaa.

## 10 Pohdintaa

Yhteistyötahoina Paula-projektissa on ollut kolme Uudenmaan kuntaa, joista yksi kunta oli osa suurempaa peruskuntayhtymää ja yhdessä oli käynnissä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteisiin kohdistuva organisaatiomuutos. Nämä kunnat, Nummi-Pusula, Sipoo ja Askola, poikkeavat toisistaan mm. kokonsa ja palvelu/kuntarakenteensa puolesta. Tuloksia arvioitaessa on oleellista ottaa huomioon myös yhteistyön lähtökohdat. Askolassa Paula-projektia kohtaan osoitettiin oma-aloitteisesti kiinnostusta ja kutsuttiin yhteistyöhön. Perusturvakuntayhtymä Karviaisista ei yrityksistä huolimatta tavoitettu kaikkia kuntayhtymän esimiehiä ja koska Nummi-Pusula oli kunnista aktiivisin, päätettiin yhteistyötä rakentaa vain Nummi-Pusulan kunnan kanssa. Sipooseen kontakti oli jo olemassa ja se edesauttoi yhteistyön aloittamista. Työ pääsi alkuun kaikkien kuntien kohdalla melko hitaasti. Lapsiperhetoimijoista koostuvat verkostot kokoontuivat kaikki vasta projektin toisena toimintavuotena. Näin ollen aktiivista työskentelyaikaa jäi kunnasta riippuen 1-1,5 vuotta.

Paula-projektin anti yhteistyökunnille on ensisijaisesti ollut koulutuksellinen. Verkoston kokoukset ja työnohjaukset kuitenkin osoittavat, että toimijat ovat saaneet muutakin arjen työhön. Projektissa on tarjottu maksutonta koulutusta ja menetelmätyönohjausta kunnan perustason toimijoille (koulu, varhaiskasvatus, neuvola, seurakunta, sosiaalitoimi). *Lapset puheeksi* -menetelmäkoulutus ja siihen liittyvät työnohjaukset ovat kerätyn palautteen pohjalta lisänneet arjen toimijoiden ymmärrystä ja kykyä tarjota tukea vanhemmalle, jotta tämä osaisi tukea lastaan silloin, kun perheessä on mielenterveyden- tai muita arjen pulmia. Koulutuksessa ja työnohjauksessa mukana olleiden työntekijöiden ennaltaehkäisevä lapsilähtöinen mielenterveystyön osaaminen on vahvistunut. Tavoite on toteutunut ainakin osittain, sillä Paula -projektin aikana on kolmessa kunnassa koulutettu yhteensä 159 arjen toimijaa. Sitä, miten hyvin menetelmä jää elämään työntekijöiden tapaan toimia, on mahdoton arvioida. Se edellyttäisi seurantatutkimusta. On kuitenkin olemassa positiivisia viitteitä siitä, että *Lapset puheeksi* -työmenetelmä integroituisi ainakin yhden kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaan ja jäisi näin elämään päivähoiton arjessa. Askolassa on osoitettu kiinnostusta tarjota lisää *Lapset puheeksi* -koulutusta.

Koulutusannin lisäksi Paula on edistänyt moniammatillista yhteistyötä muun muassa luomalla uusia yhteistyösuhteita ja -käytänteitä. Alkukartoituksessa ilmoitetut toiveet moniammatillisen yhteistyön lisääntymisestä ja uusista työmenetelmistä sekä puheeksi ottamisen rohkeuden lisääntymisestä ovat kerätyn palautteen pohjalta myös lisääntyneet. Koulutuksista kerätyn palautteen pohjalta *Lapset puheeksi* -menetelmän soveltuvuus esim. päivähoiton arkeen antaa positiivisen viestin. Moni toimija on arvioinut saaneensa työkaluja arjen työhön, apua vanhempien kohtaamiseen sekä vaikeiden asioiden esille ottamiseen. Arjen lapsiperhetoimijoiden voimaannuttaminen, tiedon ja ammattitaidon lisääntyminen heijastuu suoraan lapsiperheiden arkeen. Ennaltaehkäisevän lapsilähtöisen mielenterveystyön kehittyminen on juuri ruohonjuuritason työntekijöiden käsissä, sillä juuri he kohtaavat kunnan lapsiperheitä kattavasti ja ovat avainasemassa ongelmien varhaisessa tunnistamisessa. Lapsen näkökulman ja äänen kuuleminen perheen vaikeuksien keskellä ei aina ole itsestään selvää edes ammattilaisen toiminnassa. Vanhempien voimavarat voivat olla huolien keskellä niin vähäiset, että tuki ja apu suunnataan ensisijaisesti vanhemman auttamiseksi, jolloin lapsen ääni saattaa jäädä kuulematta. Toisaalta perheen arjessa tapahtunut pieni muutos, joka ei aikuisen maailmassa ole iso asia, voi jäädä huomiotta lapsen näkökulmasta, jolle myös ns. pienet muutokset voivat aiheuttaa

turvattomuuden ja ahdistuksen tunteita. Tämän takia juuri lapsen näkökulman huomioimiseen arjen toimijat tarvitsevat työkaluja ja ammatillista lisäkoulutusta.

Paula-projektin kesto kolme vuotta (2009-2011) on lyhyehkö ottaen huomioon tavoitellut muutokset. Kuntayhteistyö on hidasta, se vaatii aikaa ja pitkäjänteisyyttä. Moniammatillisten, yhteisten tapaamisten järjestäminen vaatii aikaa. H1N1-epidemia terveydenhuollon osalta saattoi myös hankaloittaa yhteistyön alkuun saattamista. Yhteistyö on takkuillut etenkin kunnissa, joissa on meneillään kunnan sisäisiä rakenteellisia muutoksia tai kuntaliitosneuvotteluita. Toinen merkittävä yhteistyöhön vaikuttanut tekijä on esimiesten tuki tai sen vähäisyys. Kuntien esimiesten tavoittaminen ja yhteistyöhön sitoutuminen vaihteli kunnittain merkittävästi. Askolassa esimiehet olivat mukana lapsiperheverkostossa erikseen sovitussa verkostotapaamisissa ja tiesivät hyvin projektin etenemisestä. Nummi-Pusulassa verkostoon kuului sekä varhaiskasvatuksen päällikkö että sivistystoimen johtaja. He olivat myös monissa muissa verkostoissa mukana, joten osallistuminen Paulan verkostokokouksiin oli epäsäännöllistä. Karviaisen linjajohtajaa ei koskaan saatu yhteiseen kokoukseen. Sipoossa esimiesten osallisuus oli hyvin vähäistä.

On syytä pohtia, mitä vaikutuksia esim. projektin sisällä tapahtuneilla henkilöstömuutoksilla on ollut. Lisäksi voidaan pohtia sitä, olisiko ollut tehokkaampaa keskittää projekti vain yhteen kuntaan tai yhteen sektoriin, kuten koulumaailmaan. Olisiko aktiivisempi verkostotyöskentely lisännyt *Lapset puheeksi* -ideologian juurtumista osaksi perustason toimijan ammatillista osaamista? Olisiko esimiesten aktivointi onnistunut paremmin tiiviimmällä yhteydenpidolla, esim. henkilökohtaiset vierailut/tapaamiset?

Mikäli projektityöntekijät olisivat jalkautuneet yhden yhteistyökunnan yhteen peruskouluun, voisi olettaa, että *Lapset Puheeksi* -menetelmä ja moniammatillinen yhteistyö olisi lisääntynyt merkittävästi juuri tässä koulussa, mutta menetelmän leviäminen muille sektoreille olisi todennäköisesti jäänyt vähäiseksi. Projektityöntekijöiden läsnäolo koulussa olisi ehkä tehnyt palaverien ja työnohjausten järjestämisen helpommaksi ja yhteistyökumppanin kannalta edullisemmaksi. Perustason toimijoiden on vaikea irrottautua arjen työstä verkostotapaamisiin. Etenkin koulun ja varhaiskasvatuksen toimijoiden on haasteellista, ellei jopa mahdotonta järjestää itselleen sijaisia kesken päivän verkostotapaamisten vuoksi. Tämän asian huomioimattaminen etukäteen ja tapaamisten ja työnohjausten järjestäminen kuntatoimijan kannalta (yhteistyökumppanilähtöisesti) edulliseen aikaan on äärimmäisen tärkeä seikka. Projektin alussa asiaan ei ehkä kiinnitetty riittävästi huomiota.

Projekti tarjosi kunnille koulutuksen, työnohjauksen ja verkostotyöskentelyn lisäksi arjen työn tueksi Lapsiperheiden palveluoppaan, *Lapset puheeksi* -menetelmän ja Lapsiperheverkosto- sekä *Lapset puheeksi* -esitteet ja Tytti Solantauksen *Miten autan lastani* -oppaan keskustelun tueksi. Osittain projektin sisäisten henkilöstömuutosten vuoksi Palveluoppaan käännytyö kaksikielisen kunnan osalta jäi kunnan vastuulle.

Kaikista haasteista ja vaikeuksista huolimatta voidaan kuitenkin todeta, että Paula -projektin kaksi merkittävintä tavoitetta; ennaltaehkäisevän lapsilähtöisen mielenterveystyön kehittäminen ja moniammatillisen yhteistyön lisääntyminen on saavutettu kaikissa kolmessa kunnassa ainakin osittain. Lapsiperheverkosto jää näillä näkymin kunnan päätöksellä elämään Askolassa. Sipoossa lapsiperheverkoston toiminnan jatkuvuus on vielä pohdinnan alla. Työntekijät peräänkuuluttavat verkoston tärkeyttä, mutta saattaa olla, ettei verkosto saa kannatusta esimiestaholta. Se jää nähtäväksi. Sipoossa käynnistetään kuitenkin toisenlaista yhteistyömuotoa omaisyhdistyksen

kanssa ja kuntaan perustetaan näillä näkymin omaistoiminnan neuvottelukunta keväällä 2012 kehittämään alueen mielenterveysasioita. Karviaisen alueelle perustettiin omaistoiminnan neuvottelukunta. Neuvottelukuntatyö on yksi omaisyhdistyksen toimintamuodoista. Tämä yhteistyökuvio ei ollut Paula-projektin aikaansaannosta vaan lähti käyntiin ihan toisessa yhteydessä aluetyöntekijöiden ansiosta.

## 11 Kehittämisehdotukset

Nyt projektin päättyessä on todettava, että joitain asioita olisi voinut tehdä toisin. Projektityöntekijät olisivat voineet järjestää kaikille yhteistyökunnille avausseminaarin, jossa olisi ollut mukana paikallisia tai Uudenmaan alueen lehdistön/media edustajia. Sekä omaisyhdistys että kunta olisi näin saanut myös julkista näkyvyyttä ja projekti olisi saatettu virallisesti käyntiin kaikkien yhteistyötahojen kanssa.

*Lapset puheeksi* –työmenetelmä oli kohderyhmän toimijoille lähes kaikille vieras. Jotta voidaan puhua menetelmän juurruttamista, uutta työmenetelmää täytyy ensin testata käytännössä. Paula-projektissa voidaan puhua menetelmän testaamisesta perustason lapsiperhetyössä. Juurruttamisesta ei voida puhua.

Projektin kokemusten mukaan jatkokehittämisen tärkeä kohde on *Lapset puheeksi* –manuaali. Jos menetelmää halutaan tarjota perustason lapsiperhetyöntekijöille, olisi sisällön oltava kevyempi ja kohderyhmän tarpeita vastaava. Manuaalin ei tarvitsisi korostaa vanhemman mielenterveyden pulmia, vaan käsikirjassa voitaisiin puhua yleisellä tasolla perheen haastavasta elämäntilanteesta, jossa lapsi elää. *Lapset puheeksi* –manuaali on kehitetty aikoinaan aikuispsykiatrian työntekijöille, joilla on vähän osaamista vanhemmuuden tukemisesta. Paula-projektin kohderyhmän toimijoilla suurimmalla osalla vanhemmuuden tukeminen kuuluu työhön. Voisiko THL tulevaisuudessa kehittää *Lapset puheeksi* –manuaalin perustason työhön?

Koska projekti oli kunnan ulkopuolinen hanke, olisi ollut tärkeää olla konkreettisesti läsnä kunnan työntekijöiden toimipisteissä ja tukea toimijoita *Lapset puheeksi* –menetelmän käyttöönoton kanssa. Olisimme voineet myös järjestää lapsiperheverkoston tapaamisia heti alkuun tiiviimmin ja siten, että verkostossa olisi ollut mukana myös esimiehiä. Täytyy myös muistaa, että projektityöntekijät ovat etäällä kunnan asioista, jolloin kuntatyöntekijöiden oma aktiivisuus ja aloitteellisuus ovat myös merkityksellistä tuloksellisen työskentelyn kannalta.

Tärkeää olisi myös saada enemmän tietoa siitä, miten vanhemmat ovat kokeneet keskustelun. Voisiko tulevaisuudessa, kun menetelmä on laajemmin käytössä, tutkia perheiden kokemuksia *Lapset puheeksi* –keskustelusta. Onko vanhempi saanut työkaluja tukea lastaan? Onko keskustelu auttanut vanhempaa ymmärtämään perheen tilannetta lapsen silmin? Miten lapsen arki on muuttunut? Onko lapsen kehitysympäristössä havaittavissa myönteisiä muutoksia?

Lapsiperheverkoston tehtävä ja tarkoitus olisi ollut hyvä määritellä tarkemmin ja selkeämmin. Nyt se jäi osittain hieman epäselväksi verkoston jäsenille ja siten myös kentän toimijoille. Olisiko *Lapset puheeksi* –menetelmän voinut ”sita” verkoston työskentelyyn vahvemmin, jotta yhteinen ”kieli” eri sektoreita edustavien tahojen välille olisi syntynyt.



Tulevaisuuden kehittämisen haaste on se, miten saada opettajat mukaan *Lapset puheeksi* –kaltaiseen työskentelyyn. Voisiko keskustelua käydä enemmän ajatuksella: ”Mikä tukee mielenterveyttä? ”Miten saada luokkatilanteita rauhallisemmaksi?”. Toki uudenlaisen työskentelytavan omaksuminen, hyväksyminen ja käyttäminen vaatii uudenlaista tapaa ajatella. Miten opettaja voisi tunnistaa ja tukea lasta perheen pulmatilanteessa ja helpottaa lapsen pahaa oloa luokassa? *Lapset puheeksi* –keskustelu olisi oivallinen työkalu myös opettajille käytettäväksi. Vanhemman kanssa käytävä keskustelu siten, että vanhemman ongelmat eivät ole keskipisteessä vaan lapsi. Menetelmä ohjaa keskustelemaan lapsesta, ei vanhemman ongelmista. Jos vanhemmalla on kuitenkin tarvetta puhua ongelmista, voi kuraattori tai koulupsykologi yhdessä vanhemman kanssa pohtia keskustelun jälkeen muita tukivaihtoehtoja perheelle. Opettajan tehtävä olisi keskittyä keskustelussa vain lapseen ja siihen, miten lapsi vanhemman vaikeudet kokee. Opettajia olisi hyvä auttaa ymmärtämään lasta suojaavia tekijöitä. Opettaja voisi ”markkinoida” vanhempia suojaavien tekijöiden merkityksestä ja rohkaista vanhempia ottamaan pieniäkin asioista puheeksi opettajan kanssa. Tulevaisuudessa olisi hyvä pohtia, voisiko *Lapset puheeksi* –koulutusta tarjota opettajien täydennyskoulutusohjelmiin tai jopa jo opettajankoulutukseen.

Päivähoidossa menetelmä sai myönteisen vastaanoton todennäköisesti siksi, että vanhempien kohtaaminen on luonnollinen osa työtä. Lapsen siirtyessä kouluun, vanhemmat ”katoavat”, kun taas päivähoitossa he tapaavat työntekijöitä joka arkipäivä. Yhteisen kielen ja keskustelukäytäntöjen edistämiseksi työntekijöiden olisi hyvä käydä *Lapset puheeksi* –keskustelua päivähoitossa ja siirtää tapaa esikouluun ja sitä kautta myös kouluun. Vanhemmille keskustelu olisi tuttua jo päiväkotiajolta, jolloin olisi luonnollista, että koulussa jatkettaisiin tämänkaltaista työtapaa.

Paula-projektin aikana oli tavoitteena saada aikaan muutos peruspalveluissa työskentelevien toimijoiden toimintatavassa. Tavoite oli haasteellinen, sillä muutos kohdistui kunnan sisäiseen palvelurakenteeseen ja käynnistäjänä oli ulkopuolinen taho, kolmannen sektorin toimija. Projektin kokemusten perusteella kolme vuotta on liian lyhyt aika tämänkaltaiseen projektiin. Konkreettinen työskentelyaika kunnissa oli 1-1,5 vuotta, jolloin on saatettu jotain alkuun. Tunne siitä, että aika loppui kesken, on molemminpuolinen sekä kuntatyöntekijöiden että projektityöntekijöiden keskuudessa.

Muutoksen johtaminen kuuluu esimiehille ja sitoutuminen muutoksen läpiviemiseen on tärkeää. Aina tämä ei ole mahdollista ja jatkossa on hyvä pohtia sitä, miten esimiehet voidaan sitouttaa uusiin, kunnan ulkopuolisiin projekteihin. Voisiko asiaa kysyä suoraan esimiehiltä? Mitä esimiehet toivovat projektin osalta ja miten varmistetaan, että projektin vaikutukset näkyvät myös perheissä?

Esimiesten rooli muutoksen johtajina ja uudenlaisen työskentelykulttuurin ja ajattelutavan luojina on merkityksellinen. John Kotterin (Kotter 1996: 3-12) mukaan muutokseen liittyy usein pettymyksiä: parannukset jäävät vähäisiksi ja henkilöstö uupuu ja turhautuu. Sopeutuminen uuteen tilanteeseen saattaa olla vaikeaa. Erityisesti esimiesten on kiinnitettävä huomiota omiin mahdollisuuksiinsa vaikuttaa muutoksen aikaansaamiseen. On vaikeaa motivoida työntekijät pois jo totutuista, turvallisista toimintatavoista. Muutosprosessi vie aikaa ja vaatii kärsivällisyyttä. Jos henkilöstö ei koe muutosta välttämättömäksi, he eivät myöskään ole valmiita antamaan ylimääräistä työpanosta, jota usein muutostilanteessa tarvitaan. Esimiesten on sitouduttava muutokseen ja luotava uudistamiselle visio, johon henkilökunnan on helppo sitoutua. Selkeä tiedottaminen on tärkeää ja edellytys muutosprosessissa. Kun muutoksesta tulee työn toimintakulttuurissa tapa toimia, voidaan puhua pysyvistä muutoksesta.

Projektityöntekijänä on ollut mielenkiintoista tutustua erilaisiin kuntiin ja kuntien tapaan tehdä lapsiperhetyötä. On todettava, että kuntayhteistyö vaatii kärsivällisyyttä ja pitkäjänteistä asennetta. Kunnan työntekijät tekevät työtään kovan paineen alla ja ovat kiitollisia kaikesta avusta ja tuesta, jota työnsä tueksi voivat saada. Kunnan lapsiperhetyöntekijöiden osaaminen on vahvaa ja työtä tehdään suurella sydämellä. Projektissa tapahtuneet henkilömuutokset ovat tuoneet projektityöntekijälle lisäpaineita suoriutua tehtävästään ja työntekijä on ottanut vastaan suuren haasteen viedäkseen lopulta yksin projektin päätökseen. Projekti on opettanut myös, että arviointiin liittyvät kysymykset ovat mukana koko prosessin ajan. Se helpottaa raportoinnissa ja oman työnsä kehittämisessä ja vie projektia eteenpäin. Kaiken kaikkiaan projekti on opettanut paljon ja lapsen silmin –ajattelu on vahvistunut. Projektin aikana on vahvistunut myös näkemys omista vahvuuksista ja heikkouksista työntekijänä.

## Lähteet

Fred, Görel 2005: Handbook i föräldarsamtal.

Hyttinen, Nina K 2006: Arviointi avuksi projektityöhön.

Kotter, John 1996: Muutos vaatii johtajuutta.

Salmimies – Ruutu 2009: Myönteisen muutoksen työkirja.

Solantaus, Tytti 2006: Lapset puheeksi –manuaali ja lokikirja

Solantaus, Tytti 1996: Let's talk about children when the parent has mental health problems.

Solantaus, Tytti 2005: Suomen lääkärilehden artikkeli, Vanhemman mielenterveyden häiriö ja lapset. Mitä terveydenhuollossa tulee tietää ja tehdä?

Solantaus - Toikka 2006: The international Journal of Mental Health Promotion, the Effective Family Programme: Preventative Services for the Children of Mentally ill parents in Finland

<http://www.juuseri.com/wp-content/uploads/2007/08/3-ryhmakeskustelu.pdf>

## Liitteet

markkinointikirje, alkukartoituskysely, palautekysely, Lapsiperheiden kuntakohtaiset palveluoppaat, Lapset puheeksi –esite, Lapsiperheverkoston esite, PikkuLapsiVertti -käsikirja